

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.І. ПИРОГОВА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор з наукової роботи
проф. О. Власенко

« 05 » 20 19 р.

ТЕРАПЕВТИЧНА СТОМАТОЛОГІЯ
(назва навчальної дисципліни)

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
з підготовки доктора філософії
на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти

галузі знань 22 Охорона здоров'я

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності 221 Стоматологія

(код і найменування спеціальності)

мова навчання українська, російська, англійська

20¹⁹ рік
Вінниця

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Вінницький національний медичний університет
ім. М.І. Пирогова, відділ аспірантури, докторантури

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

д. мед. н, проф. М.М. Шінкарук-Диковицька,
к. мед. н, доц. Н.Г. Гаджула

РЕЦЕНЗЕНТИ: Завідувач кафедри хірургічної стоматології д. мед. н., професор Шувалов С.М., завідувач кафедри стоматології дитячого віку к. мед. н., доцент Філімонов Ю.В.

Обговорено на засіданні кафедри терапевтичної стоматології Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова та рекомендовано до затвердження на центральній методичній раді / науковій комісії

« 23 » квітень 2019 року, протокол № 10

Схвалено на центральній методичній раді / науковій комісії та рекомендовано до затвердження вченою радою « _____ » _____ 20__ року, протокол № _____

Затверджено вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

« 30 » 05 20 19 року, протокол № 10

Вчений секретар _____ (Серебреннікова О.А.)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни “Терапевтична стоматологія” складена відповідно до Освітньо-наукової програми Вінницького національного медичного університету імені М.І.Пирогова

на третьому (освітньо-науковому рівні)

(назва рівня вищої освіти)

галузі знань 22 «Охорона здоров'я»

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності 221 «Стоматологія».

(код і найменування спеціальності)

Опис навчальної дисципліни (анотація)

Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Аспіранту винесені питання диференційної діагностики та найновітніші наукові дані щодо найбільш поширених стоматологічних захворювань, а саме, ураження твердих тканин зубів, захворювання ендодонта (пульпіт, періодонтит), захворювання пародонту та слизової оболонки порожнини рота, що потребують особливої тактики ведення пацієнтів з наданням невідкладної допомоги при основних невідкладних станах в розрізі вищевказаних напрямків та диспансерний нагляд.

Цілі навчання: Здобуття знань, навичок та вмінь, достатніх для виконання оригінального наукового дослідження, отримання нових фактів та їх впровадження у практичну стоматологію та інші сфери життя.

Статус навчальної дисципліни: вибіркова.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є діагностика, лікування та профілактика найбільш поширених захворювань зубів, пародонта та слизової оболонки порожнини рота.

Міждисциплінарні зв'язки: відповідно до навчального плану, вивчення навчальної дисципліни «Терапевтична стоматологія» здійснюється, коли аспірантом набуті відповідні знання з основних базових дисциплін на II рівні вищої освіти, а також дисциплін: Історія філософії, як методологічна основа розвитку науки та цивілізації, Англійська мова у науково-медичному спілкуванні, Медична етика та деонтологія, Культура мови лікаря: термінологічний аспект, Публікаційна активність та наукометричні бази даних, Біоетичні та медико-правові основи наукових досліджень, з якими інтегрується програма терапевтичної стоматології. У свою чергу, Терапевтична стоматологія формує засади поглибленого вивчення аспірантом наступних спеціалізованих клінічних дисциплін (Хірургічна стоматологія, Стоматологія дитячого віку, Ортопедична стоматологія) та теоретичних (Клінічна фармакологія, Клінічна фізіологія, Патофізіологія, Медична генетика, Клінічна біохімія та мікробіологія, Клінічна морфологія, Побічна дія ліків).

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Терапевтична стоматологія” є здобуття аспірантами знань, навичок та вмінь, достатніх для продукування нових ідей, виконання оригінального наукового дослідження, отримання нових фактів та їх впровадження у практичну стоматологію, науково-педагогічну діяльність та інші сфери життя.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Терапевтична стоматологія” є формування системи знань, професійних умінь, педагогічної майстерності, дослідницько-

інноваційної діяльності та практичних навичок під час ведення пацієнтів у клініці терапевтичної стоматології.

Результати навчання

Програмні результати навчання (РН):

- РН1 Демонструвати безперервний розвиток власного інтелектуального та загальнокультурного рівню, самореалізації
- РН2 Інтерпретувати та аналізувати інформацію з використанням новітніх інформаційних технологій
- РН3 Виявляти невирішені проблеми у предметній області, формулювати питання та визначати шляхи їх рішення
- РН4 Формулювати наукові гіпотези, мету і завдання наукового дослідження
- РН5 Розробляти дизайн та план наукового дослідження
- РН6 Виконувати оригінальне наукове дослідження
- РН7 Пояснювати принципи, специфічність та чутливість методів дослідження, інформативність обраних показників
- РН8 Володіти, вдосконалювати та впроваджувати нові методи дослідження за обраним напрямом наукового проекту та освітньої діяльності
- РН9 Аналізувати результати наукових досліджень, використовувати методи статистичного дослідження
- РН10 Впроваджувати результати наукових досліджень у освітній процес, медичну практику та суспільство
- РН11 Презентувати результати наукових досліджень у формі презентації, постерних доповідей, публікацій
- РН12 Розвивати комунікації в професійному середовищі й громадській сфері
- РН13 Організувати освітній процес
- РН14 Оцінювати ефективність освітнього процесу, рекомендувати шляхи його удосконалення
- РН15 Організувати роботу колективу (студентів, колег, міждисциплінарної команди)
- РН16 Дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами
- РН17 Дотримуватися академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих наукових результатів

Очікувані результати навчання з дисципліни:

1. Здобувач вищої освіти може виділяти та ідентифікувати провідні клінічні симптоми та синдроми щелепно-лищевої ділянки за стандартними методиками, використовуючи попередні дані анамнезу хворого, дані огляду хворого, знання про людину, її органи та системи, встановлювати вірогідний нозологічний або синдромний попередній клінічний діагноз стоматологічного захворювання.
2. Здобувач вищої освіти може призначати та аналізувати лабораторне, функціональне та/або інструментальне обстеження пацієнтів із захворюваннями зубів, пародонта, слизової оболонки порожнини рота, одонтогенних захворювань щелеп для проведення диференційної діагностики стоматологічних захворювань.
3. Здобувач вищої освіти може назвати клінічні прояви, сучасні методи лабораторної та інструментальної діагностики захворювань щелепно-лищевої ділянки. Він здатний призначити лікування хворим із захворюваннями тканин пародонта, слизової оболонки порожнини рота, стоматогенною хроніюінтоксикацією, одонтогенними захворюваннями щелеп шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.
4. Здобувач вищої освіти може діагностувати зміни на слизовій оболонці порожнини рота при загальносоматичній патології, обґрунтувати та інтерпретувати результати сучасних

методів діагностики та динамічного спостереження за пацієнтами, призначати лікування на підставі принципів доказової медицини.

5. Володіти навичками діагностики, диференційної діагностики стоматологічних захворювань порожнини рота, застосовуючи сучасні специфічні та найбільш інформативні методи, новітні дані доказової медицини; інтерпретувати та аналізувати інформацію з використанням сучасних інформаційних технологій.

6. Здобувач вищої освіти здатний призначати та обґрунтувати базисну терапію стоматологічних захворювань, оцінити її ефективність та безпечність, проводити лікування невідкладних станів за існуючими алгоритмами та стандартними схемами в умовах лікувальної установи.

7. Здобувач вищої освіти може планувати та втілювати заходи профілактики стоматологічних захворювань серед населення для запобігання розповсюдження стоматологічних захворювань; аналізувати епідеміологічний стан та проводити заходи масової й індивідуальної, медикаментозної та немедикаментозної профілактики стоматологічних захворювань.

8. Здобувач вищої освіти здатний аналізувати та оцінювати державну, соціальну та медичну інформацію з використанням стандартних підходів та комп'ютерних інформаційних технологій.

9. Здобувач вищої освіти може створювати та пояснювати нові знання, формулювати наукові гіпотези шляхом проведення до-слідження, розширювати передові напрями галузі знань, здійснювати публікації.

10. Здобувач вищої освіти повинен розробити дизайн та план наукового дослідження, чітко сформулювати мету, завдання наукового дослідження, обрані методи дослідження та їх інформативність.

11. Здобувач вищої освіти здатний вдосконалювати та впроваджувати нові методи дослідження за обраним напрямом наукового проекту та освітньої діяльності.

12. Здобувач вищої освіти може ефективно спілкуватися з широкою фаховою науковою спільнотою, зокрема на міжнародному рівні іноземною мовою.

13. Здобувач вищої освіти повинен чітко та зрозуміло представляти результати власного дослідження широкому загалу фахівців та представників інших професій у національному та міжнародному контексті, брати участь у наукових дискусіях.

14. Здобувач вищої освіти може самостійно проводити практичні заняття зі студентами, аналізувати їх відповіді, здійснювати тестування.

15. Здобувач вищої освіти може організувати роботу колективу: студентів, колег, міждисциплінарної команди.

16. Здобувач вищої освіти повинен дотримуватися етичних принципів при проведенні клінічних та експериментальних наукових досліджень (при роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами).

17. Здобувач вищої освіти вмє користуватись антиплагіатними програмами, дотримується принципів академічної доброчесності, відповідальний за достовірність отриманих наукових результатів.

2. Програма навчальної дисципліни

Дисципліна	Модулі	Загальна кількість годин	Кредити ЄКТС	Практичні заняття	Самостійна робота	Практика	
						Медична практика	Педагогічна практика

Терапевтична стоматологія	Модуль 1	300	10	90	90	60	60
	Модуль 2						
	Модуль 3						

Модуль 1. «Одонтопатологія в терапевтичній стоматології»

Тема 1. Обстеження стоматологічного хворого з одонтопатологією. Характеристика болювого синдрому при різних ураженнях зубів

Принципи та схема обстеження стоматологічного хворого. Основні та додаткові методи обстеження стоматологічного пацієнта: методика проведення, їх інформативність, значення, інтерпретація результатів. Медична документація терапевтичного прийому: правила заповнення. Буде приділена увага на збиранні медичної інформації про стан пацієнта, ведення медичної документації, індексній оцінці гігієнічного стану порожнини рота. Буде зроблено акцент на оцінюванні результатів інструментальних методів досліджень, характеристиці болювого синдрому при різних ураженнях зубів, трактуванні результатів основних клінічних методів обстеження при різних одонтологічних захворюваннях.

Тема 2. Додаткові методи обстеження стоматологічного хворого

Рентгенологічна, люмінесцентна та транслюмінаційна діагностика. Показання, особливості проведення. Діагностичні тести: з анестезією та на препарування. Методика визначення тригерних зон та обстеження місць виходу периферичних гілок трійчастого нерва. Лабораторні методи обстеження стоматологічного пацієнта. Інтерпретація результатів аналізів ротової рідини, крові, сечі тощо. Буде приділена увага на оцінюванні результатів лабораторних методів досліджень, їх трактуванні при різних одонтологічних захворюваннях та аналізі необхідності використання додаткових методів обстеження стоматологічного хворого, їх інформативність та значимість при діагностиці одонтопатології.

Тема 3. Некаріозні ураження зубів. Класифікація В.К. Патрикєєва. Патоморфологія, клініка та діагностика некаріозних уражень, що виникають до та після прорізування зубів

Некаріозні ураження. Класифікація за В.К. Патрикєєвим. Принцип та схема обстеження стоматологічних хворих з некаріозними ураженнями зубів. Буде приділена увага етіології, патогенезу, патоморфології некаріозних уражень, що виникають до та після прорізування зубів. Будуть детально розглянуті питання клінічних проявів, діагностики, диференційної діагностики та лікування некаріозних уражень що виникають до прорізування зубів (гіпоплазія, гіперплазія, ендемічний флюороз, аномалії розвитку зубів) та після прорізування зубів (ерозія емалі, клиноподібний дефект, підвищена утертість, некроз твердих тканин зуба, травма зубів, гіперестезія твердих тканин зубів, дисколорити). Сучасні десенситайзери: групи, склад, властивості, методики використання. Акцентуємо увагу на сучасних протоколах лікування та пломбувальних матеріалах. Поняття реставрації зубів. Планування побудови реставрації залежно від нозології. Інструменти та аксесуари для проведення реставрації та фінішної обробки.

Тема 4. *Зубний наліт та зубний камінь. Механізм утворення. Структура, фізичні властивості, хімічний склад, мікрофлора. Способи видалення. Проведення професійної гігієни порожнини рота. Оцінка ефективності видалення зубного нальоту і зубного каменю*

Мікробна біоплівка. Механізм утворення. Структура, властивості, склад мікрофлори. Роль біофільму у патогенезі одонто- та пародонтопатологій. Пелікула і кутикула. Гігієна порожнини рота та її значення в комплексній профілактиці захворювань органів порожнини рота і організму в цілому. Методи індикації мікробної біоплівки: фарбування, ГІ за Green-Vermillion, індекс ефективності гігієни порожнини рота (Podshadley, Haley). Зубні нашарування; їх вид і склад; механізм утворення. Способи видалення зубних відкладень: ручний, апаратний (звуковий, ультразвуковий), повітряно-абразивний, комбінований. Індексна оцінка ефективності видалення зубних нашарувань. Алгоритм професійної гігієни порожнини рота.

Тема 5. *Сучасні уявлення про етіологія та патогенез карієсу. Теорії розвитку карієсу. Внесок вчених в розробку проблеми патогенезу карієсу. Сучасний погляд на проблему*

Заняття буде присвячено сучасним уявленням про причини виникнення і механізм розвитку карієсу. Види мікроорганізмів ротової порожнини. Фактори, що обумовлюють їх карієсогенність. Буде обговорено вклад вчених Міллера, Д. А. Ентіна, І. Г. Лукомського, А. Е. Шарпенака, А. І. Рібакова, В. Р. Окушко, Е. В. Боровського та ін. Аспіранти ознайомляться з теоріями розвитку каріозного процесу, розглянуть їх позитивні й негативні сторони. Увага аспірантів буде звернена на поняттях структурної та функціональної резистентності твердих тканин зуба, визначенні структурно-функціональної резистентності емалі (ТЕР-тест, КОШРЕ), складу та значенні зубного ліквору.

Тема 6. *Карієс зуба. Визначення поняття. Статистичні показники карієсу зуба. Класифікація карієсу*

Карієс зуба. Визначення поняття. Класифікації карієсу. Особливості перебігу каріозного процесу та диференційна діагностика з іншими одонтопатологіями. Особливий акцент на занятті буде приділено епідеміології каріозних уражень. Визначення та засвоєння поняття «активність» каріозного процесу. «Поширеність» та «інтенсивність» карієсу. Визначення індексу КПВ, приросту карієсу.

Тема 7. *Клініка, діагностика та диференційна діагностика карієсу зубів. Використання фізичних методів для діагностики карієсу*

Практичне заняття присвячене особливостям маніфестації каріозного процесу. Особливу увагу буде звернено на ознайомлення та практичне застосування навичок з використання фізичних методів для діагностики карієсу. Окрема увага приділятиметься читанню рентгенограм, електроодонтодіагностиці, термодіагностиці, люмінесцентному дослідженню. Буде продемонстрована робота із застосування діагносту для ранньої діагностики каріозного процесу. Застосування карієс-маркерів.

Тема 8. *Морфологічні зміни твердих тканин зубів на різних стадіях розвитку каріозного процесу за даними електронної, променевої та транслюмінаційної мікроскопії*

На занятті аспіранти детально розглянуть морфологічні зміни твердих тканин зубів на різних стадіях розвитку каріозного процесу, а також, залежно від глибини ураження, матимуть змогу аналізувати зони каріозного процесу на шліфах зубів. Буде продемонстровано здатність твердих тканин та їх клітинних елементів випромінювати світло певного кольору при дії на них ультрафіолетових променів. Аспіранти зможуть на практиці застосувати отримані знання.

Тема 9. Лікування карієсу: види, вибір методу в залежності від клінічної форми. Ремінералізуюча терапія. Етапи хірургічного лікування. Особливості лікування глибокого та множинного карієсу. Використання фізичних методів для лікування і профілактики карієсу та некаріозних уражень зубів

Лікування гострого та хронічного початкового карієсу. Медикаментозні засоби: групи, властивості, особливості використання. Методики проведення ремінералізуючої терапії. Аспірантам буде висвітлено сучасні методики та підходи до лікування різних форм карієсу. Односеансний та двохлапансний методи лікування гострого глибокого карієсу. Лікувальні прокладки: групи, властивості, методики використання. Лікування хронічного глибокого карієсу. На занятті продемонструють техніки препарування каріозних порожнин, етапи хірургічного лікування з урахуванням індивідуальної карієсрезистентності зубів, властивостей пломбувальних матеріалів. Буде зроблено акцент на використанні фізичних факторів для лікування карієсу та некаріозних уражень (електротерапія, гальванізація, електрофорез, лазеротерапія, електрознеболення та ін.). Лікування квітучого (множинного) карієсу: загальне та місцеве. Лікувальні засоби: групи, дозування, способи використання.

Тема 10. Особливості лікування карієсу контактних поверхонь зубів. Вибір пломбувального матеріалу при лікуванні карієсу різних класів

На занятті аспірант оволодіє теоретичними знаннями та практичними навиками лікування карієсу на апроксимальних поверхнях. Ознайомиться з можливими доступами до каріозних порожнин, етапами препарування, застосуванні аксесуарів для покращення якості роботи. Буде розглянуто важливість створення контактного пункту для повноцінного функціонування відновленого зуба. Особливу увагу буде спрямовано на вибір пломбувального матеріалу залежно від групи зубів та класу каріозних порожнин відповідно до класифікації Блека.

Тема 11. Помилки та ускладнення в діагностиці і лікуванні карієсу. Вторинний карієс депульпованих та недепульпованих зубів: причина, клініка, діагностика, диференціальна діагностика. Лікування, профілактика

Практичне заняття присвячено помилкам та ускладненням, які виникають на етапах діагностики та лікування карієсу зубів, а також після лікування. Причини виникнення вторинного карієсу депульпованих та недепульпованих зубів, клінічна діагностика, диференціальна діагностика, лікування та профілактика. Аспіранти зможуть проводити оцінку поставлених пломб. Ознайомляться з діагностичними критеріями вторинного карієсу та сучасними протоколами лікування. Детально будуть висвітлені профілактичні заходи.

Тема 12. Профілактика карієсу. Значення індивідуальної та суспільної профілактики. Засоби профілактики. Організація профілактики карієсу зубів вагітних, призовників, робітників окремих виробництв. Оцінка ефективності

Профілактика карієсу як система соціальних, гігієнічних, виховних, медичних заходів. Аспіранти розглянуть особливості екзогенної та ендогенної профілактики. Акцентуємо увагу на організацію профілактичних заходів та призначення медикаментозних засобів у різних групах населення. На занятті аспіранти отримають навички оцінки ефективності профілактичних заходів, застосованих до різних груп пацієнтів.

Тема 13. Пульпіт: етіологія і патогенез. Патоморфологія гострих і хронічних форм пульпіту. Симптоматологія пульпіту

Заняття присвячено сучасним уявленням про причини виникнення та механізм розвитку запалення пульпи. Роль мікрофлори і шляхи проникнення інфекції. Роль сенсibilізації організму. Класифікація пульпіту Ю.М. Гофунга, робоча класифікація, їх позитивні та негативні сторони. Поняття зворотних та незворотних форм пульпіту. Будуть розглянуті типові патоморфологічні та патофізіологічні зміни в пульпі при запаленні, залежно від форми пульпіту. Акцентуватиметься увага аспіранта на симптоматиці пульпіту, особливо

больовому синдрому. Будуть детально розглянуті основні та додаткові методи діагностики пульпіту.

Тема 14. Клініка, діагностика, диференційна діагностика гострих форм пульпіту

Клінічна картина гострих пульпітів. Гострий травматичний пульпіт. Гіперемія пульпи. Гострий обмежений пульпіт. Гострий дифузний пульпіт. Гострий гнійний пульпіт. Основні та додаткові методи діагностики гострих форм пульпіту. Акцентуація уваги аспірантів на диференційній діагностиці пульпітів; клінічних проявах пульпіту в залежності від патоморфологічних змін, перебігу запалення.

Тема 15. Клініка, діагностика, диференційна діагностика хронічних і загострених форм пульпіту

Клінічна картина хронічних форм пульпіту: хронічний фіброзний пульпіт, хронічний гангренозний пульпіт, хронічний гіпертрофічний пульпіт, хронічний конкрементозний пульпіт. Загострені форми пульпіту. Основні та додаткові методи діагностики хронічних форм пульпіту. Диференційна діагностика хронічних форм пульпіту.

Тема 16. Методи і засоби знеболення при пульпіті. Лікарські засоби і способи їх застосування. Премедикація

Знеболення на прийомі лікаря-стоматолога терапевта. Сучасні засоби та методи знеболення. Показання та протипоказання до знеболення. Акцентуація уваги аспірантів на абсолютні та відносні протипокази. Ін'єкційне та неінєкційне місцеве знеболення. «Премедикація» як медикаментозна підготовка пацієнта до лікувальних маніпуляцій, направлена на зменшення страху перед лікуванням і зниження рівня психоемоційної напруги. Групи анестетиків, механізм дії, порівняльна характеристика щодо ефективності та токсичності. Невідкладні стани, перша допомога.

Тема 17. Лікування пульпіту біологічним, вітальним ампутаційним та екстирпаційним методами

На занятті аспірантам буде висвітлено сучасні підходи до лікування пульпітів залежно від форми, віку, наявності супутньої патології тощо. Біологічний (консервативний) метод лікування пульпіту як метод, направлений на зняття запалення в пульпі за допомогою лікарських препаратів і методів фізіотерапії без подальшого видалення судинно-нервового пучка. Хірургічні методи лікування пульпіту (вітальної ампутації та екстирпації) направлені на часткове або повне видалення пульпи. Покази та протипокази. Послідовність та особливості етапів лікування. Обґрунтування вибору засобів. Можливі ускладнення.

Тема 18. Періодонтит. Етіологія і патогенез. Патоморфологічні зміни при різних формах періодонтиту. Класифікація періодонтиту

Заняття висвітлює сучасні уявлення про етіологію та патогенез періодонтитів. Будуть розглянуті типові патоморфологічні та патофізіологічні зміни тканин при запаленні, залежно від форми періодонтиту. Класифікація періодонтитів за І.Г. Лукомським, М.І. Грошиковим, С.А. Вайндрухом, МКХ-10. Акцентуватиметься увага аспіранта на симптоматиці періодонтитів, особливостях больового синдрому. Будуть детально розглянуті основні та додаткові методи діагностики періодонтиту.

Тема 19. Клініка, діагностика, диференційна діагностика гострих форм періодонтиту

Гострий серозний і гнійний періодонтит. Клінічна картина гострих форм періодонтиту. Основні та додаткові методи діагностики гострих форм періодонтиту: методика проведення, їх інформативність, значення, інтерпретація результатів. Акцентуація уваги аспірантів на диференційній діагностиці періодонтиту.

Тема 20. Клініка, діагностика, диференційна діагностика хронічних та загострених форм періодонтиту. Значення рентгенологічного методу діагностики

Клінічні особливості хронічних форм періодонтиту: фіброзного, гранулюючого, гранулематозного. Внутрішньосиндромна диференційна діагностика хронічних форм періодонтиту. Висвітлення особливостей перебігу, клінічних проявів. Основні та додаткові методи діагностики та інтерпретація результатів. Симптоми І.Г. Лукомського, тремтіння вестибулярної стінки альвеоли, прихованої гіперемії, Дюпюїтрена. На занятті будуть опрацьовані навички диференційної діагностики періодонтитів. З аспірантами будуть розглянуті рентгенограми та їх інтерпретація. Увага буде приділена аналізу рентгенологічних змін в періапикальних тканинах при періодонтиті та їх діагностичному значенню.

Тема 21. Лікування різних форм періодонтиту. Невідкладна допомога. Загальні принципи, послідовність та особливості етапів лікування. Сучасні методи впливу на заапикальне вогнище інфекції

Заняття присвячене особливостям механічної та медикаментозної обробки кореневих каналів при лікуванні періодонтитів. Будуть розглянуті сучасні техніки інструментальної обробки системи кореневих каналів при періодонтиті. Принципи лікування, послідовність та особливості етапів лікування, антидот-терапія. Невідкладна допомога. Методи впливу на заапикальне вогнище інфекції. Помилки та ускладнення при ендодонтичному лікуванні. Профілактика та способи усунення. Увага приділена вибору методу лікування періодонтиту залежно від форми, перебігу запального процесу, аналізу причин виникнення помилок та ускладнень при діагностиці та лікуванні періодонтиту, методах їх запобігання та усунення.

Тема 22. Ендодонтична обробка кореневих каналів та їх пломбування при пульпіті та періодонтиті. Особливості, методи проведення

Заняття присвячене сучасним стандартам класифікації ендодонтичного інструментарію, призначенню та правилам застосування. Будуть розглянуті новітні методики інструментальної обробки кореневих каналів при пульпіті та періодонтиті, видалення змазаного шару, хімічне розширення системи кореневих каналів. Методи обробки інструментально непрохідних кореневих каналів: медикаментозні засоби для хімічного розширення, муміфікації та імпрегнації. Депофорез кореневих каналів; недоліки та можливі ускладнення.

Тема 23. Силери та філери для пломбування кореневих каналів при пульпіті: групи, властивості, показання до застосування, методика пломбування. Сучасні методи obturaції кореневих каналів

Аспіранти ознайомляться з теоретичною базою та зможуть практично відпрацювати способи пломбування кореневих каналів при лікуванні пульпітів та періодонтитів. Буде розглянуто класифікацію силерів та філерів. Відпрацьовано методики центрального штифта, латеральної конденсації гутаперчі, холодної та теплої вертикальної конденсації гутаперчі. Акцентуватиметься увага на можливих помилках та ускладненнях, а також, методах їх усунення та профілактики. Використання фізичних методів в комплексній терапії пульпітів та періодонтитів: покази, протипокази, особливості призначення, методика проведення. Внутрішньоканальний електрофорез, депофорез, УВЧ-терапія, лазеротерапія, флюктуоризація, д'Арсонвалізація.

Тема 24. Особливості лікування періодонтитів у раніше ендодонтично лікованих зубах та в зубах з важкопрохідними кореневими каналами

На теоретично-практичному занятті, аспірантам будуть висвітлені особливості лікування пульпітів та періодонтитів, труднощі які можуть з'явитися у лікаря-стоматолога-терапевта. Серед них необхідно виділити вузькі викривлені кореневі канали, з великою кількістю відгалужень, складнощі у лікуванні раніше неякісно лікованих зубів.

Тема 25. Поняття реставрації зубів. Планування побудови реставрації після ендодонтичного лікування

На занятті особлива увага аспірантів буде звернена на сучасні підходи до реставрації анатомічної форми зубів. Аспірантами будуть набуті практичні навички з планування побудови реставрацій, відповідно до клінічної ситуації після ендодонтичного лікування. Визначення доцільності виконання прямих реставрацій після ендодонтичного лікування. Будуть розглянуті інструменти та аксесуари для виконання потрібних маніпуляцій. Детально розглянуто системи та протоколи фінішної обробки зубів.

Тема 26. Зміни кольору зубів (дисколорити) та методи їх усунення

На занятті буде розглянуто етіологічні чинники зміни кольору зубів. Класифікацію дисколоритів. Аспіранти здобудуть навички об'єктивної оцінки зміни кольору зубів. Акцентується увага на зв'язок дисколоритів із загально соматичними патологіями. Будуть вивчені методи боротьби із дисколоритами та методи їх профілактики. Аспіранти практично отримують навички різних методів відбілювання.

Модуль 2. “Хвороби пародонта. Етіологія, патогенез. Класифікація. Клініка, діагностика, лікування та профілактика”

Хвороби пародонта. Систематика хвороб пародонта. Особливості обстеження хворих з патологією тканин пародонта. Запальні захворювання тканин пародонта (папіліт, гінгівіт, локалізований пародонтит). Дистрофічно-запальні та дистрофічні захворювання тканин пародонта (генералізований пародонтит, пародонтоз). Профілактика та диспансеризація хворих із захворюваннями тканин пародонта.

Тема 1. Пародонт. Визначення поняття. Анатомія, гістологія, фізіологія пародонта, захисні механізми. Захворювання тканин пародонта. Термінологія, класифікації хвороб пародонта

Питання визначення поняття «пародонт». Будова тканин пародонта. Топографо-анатомічні, структурні та функціональні особливості тканин пародонта. Анатомія та фізіологія пародонта. Будуть обговорені питання будови ясен, періодонта, кістки альвеолярного відростка щелеп. Кровопостачання та іннервація пародонта. Функції пародонта. Вікові зміни пародонта. Класифікації захворювань пародонта (ARPA, BOOЗ тощо). Буде представлена класифікація захворювань тканин пародонту та перімплантних тканин (EFP & AAP World Workshop, 2017). Класифікація захворювань пародонта НМУ (М.Ф.Данилевського, 1994). Приділятиметься увага значенню наукових праць професорів І.О. Новіка, М.Ф. Данилевського та їх учнів у розвитку сучасної пародонтології.

Тема 2. Ротова рідина, слина, ясенна рідина: склад, функціональне значення. Залежність складу слини від екзо- та ендогенних факторів

Будуть обговорені поняття “слина” і “ротова рідина”. Звернено увагу на слинні залози та особливості білкового складу їх секретів. Біологічну роль слини: мінералізуюча, захисна, трофічна, регуляторна, травна, буферна функції. Фізико-хімічні властивості слини (ротової рідини). Неорганічні компоненти слини, їх характеристика та значення для біохімії зубів. Органічні компоненти слини та їх біологічна роль. Питання характеристики буферних властивостей слини; можливі причини зміни рН та наслідки цих змін. Головні механізми нервової та гуморальної регуляції слиновиділення; залежність складу слини від нервової регуляції, стану внутрішнього середовища. Роль гуморальних факторів в регуляції складу слини: гормонів гіпофізу, надниркових залоз. Особливості складу гінгівальної рідини. Зміни біохімічного складу гінгівальної рідини при стоматологічних захворюваннях. Особливий акцент буде зроблено на особливостях мікробіоценозу ясенної рідини та місцевого імунітету

порожнини рота залежно від стану зубів та тканин пародонта. Буде розглянуто вплив екзо- та ендогенних факторів на склад слини, біологічна залежність даних процесів.

Тема 3. Особливості обстеження хворих з патологією тканин пародонта

Питання обстеження хворого із захворюваннями пародонта. Анамнез, огляд хворого. Огляд порожнини рота і тканин пародонта. Оцінка стану ясен (проба Шиллера-Писарева, оцінка кровоточивості); ясенних та пародонтальних кишень (визначення глибини, вмісту, характеру ексудату). Важливість визначення стану зубів та прикусу (патологічна рухомість зубів). Виявлення місцевих подразнюючих факторів, травматичної оклюзії. Індексна оцінка стану тканин пародонта. Індокси зворотні, незворотні та комбіновані. Індокси, що визначають ступінь запалення ясен (індекс ПМА (РМА), пародонтальний індекс ПІ (PI), гінгівальний індекс), ступінь деструкції пародонта, кількість бляшок, кількість зубного каменю. Гігієнічні індекси: за S.P. Ramfjord (1967), J. Silness, H. Loe (1964), J.C. Green, J.R. Vermillion (1960), Ю.А. Федоровим і В.В. Володкіною (1971). Пародонтальний індекс CPITN – Community Periodontal Index of Treatment Needs. Методики визначення індексів. Функціональні методи обстеження пародонта (проба В.І. Кулаженко, Р.Є. Кавецького, Роттера, пухирна, гістамінова, алергологічні проби), стоматоскопія, біомікроскопія, реографія. Лабораторні методи діагностики: цитологічні, мікробіологічні, біохімічні та імунологічні, морфологічні. Міграція лейкоцитів у порожнину рота за М.А. Ясиновським, цитологічне та мікробіологічне дослідження вмісту пародонтальних кишень. Особливий акцент буде приділено сучасним високоточним методам діагностики захворювань тканин пародонта (Система «Florida Probe» та ін.). Будуть обговорені рентгенологічні методи діагностики.

Тема 4. Папіліт. Класифікація, клініка, діагностика, лікування та профілактика

Проблема розповсюженості, етіологічних та тригерних факторів ризику папіліту. Основні ланки патогенезу. Локалізація патологічного процесу, глибина ураження тканин пародонту. Будуть обговорені клінічні форми папіліту: катаральний, гіпертрофічний, виразково-некротичний та атрофічний. Патоморфологічні зміни в яснах при кожній формі. Клінічні прояви та діагностичні критерії папіліту. Етіотропне, патогенетичне та симптоматичне лікування. Особливу увагу буде приділено індивідуальній профілактиці папіліту.

Тема 5. Гінгівіт. Класифікація. Клініка, діагностика, лікування та профілактика різних форм гінгівіту

Катаральний гінгівіт: визначення, класифікація. Основні етіологічні фактори, що спричиняють катаральний гінгівіт. Обговорено місцеві подразнювальні чинники та їх вплив на тканини пародонта. Роль мікробного фактору у розвитку катарального гінгівіту. Патогенез катарального гінгівіту. Фази запального процесу. Яка фаза превалює в залежності від перебігу катарального гінгівіту та чим вона характеризується. Механізм розвитку запального процесу в яснах при гострому та хронічному катаральному гінгівіті. Морфологічні зміни ясен при катаральному гінгівіті (гостре та хронічне запалення ясен). Клінічні ознаки гострого та хронічного катарального гінгівіту. Буде приділена увага можливим загальносоматичним клінічним змінам у хворих на катаральний гінгівіт. Методи діагностики катарального гінгівіту. Обґрунтування доцільності призначення додаткових методів діагностики. Принципи диференційної діагностики катарального гінгівіту. Диференціювання самостійного катарального гінгівіту та симптоматичного катарального гінгівіту при дистрофічно-запальних захворюваннях пародонта. Сучасні підходи до лікування катарального гінгівіту. Нефармакологічні та фармакологічні методи лікування. Методи профілактики. Особливості первинної та вторинної профілактики.

Гіпертрофічний гінгівіт: поширеність, фактори ризику. Етіологічні фактори, що зумовлюють розвиток гіпертрофічного гінгівіту. Роль дисфункції ендокринної системи у розвитку гіпертрофічного гінгівіту. Механізми розвитку запального процесу в яснах при гіпертрофічному гінгівіті. Морфологічні зміни ясен при хронічному гіпертрофічному гінгівіті

(гранулююча та фіброзна форми). Відмінності клінічних ознак фіброзної та гранулюючої форм хронічного гіпертрофічного гінгівіту. Методи діагностики гіпертрофічного гінгівіту. Принципи диференційної діагностики гіпертрофічного гінгівіту, внутрішньо- та позасиндромна. Принципи лікування гіпертрофічного гінгівіту. Вибір методу місцевого лікування гіпертрофічного гінгівіту залежно від форми та ступеня захворювання. Буде визначено суть хірургічного лікування гіпертрофічного гінгівіту, методи, показання, протипоказання.

Виразково-некротичний гінгівіт: епідеміологія, поширеність. Основні етіологічні фактори, що спричиняють виразково-некротичний гінгівіт. Роль мікробного фактору у розвитку виразково-некротичного гінгівіту. Особливості патогенезу та патоморфологічних змін ясен при виразково-некротичному гінгівіті. Загальні та місцеві клінічні ознаки. Діагностика. Додаткові лабораторні методи, що застосовуються при діагностиці виразково-некротичного гінгівіту, важливість їх призначення. Буде зроблено акцент на диференційній діагностиці виразково-некротичного гінгівіту зі змінами ясен при захворюваннях крові (лейкоз, агранулоцитоз), отруєнні солями важкими металів (Zn, Cu, Pb) та гінгівостоматитом Венсана. Обговорено принципи терапії на основі окремих клінічних ситуацій, клінічна фармакологія специфічних антибактеріальних препаратів та особливості призначення в певних групах пацієнтів. Прогноз. Профілактика.

Атрофічний гінгівіт: причини виникнення та класифікація. Етіологія та патогенетичні ланки розвитку. Патоморфологічні зміни в яснах. Буде приділено увагу клінічним симптомам атрофічного гінгівіту. Діагностика, диференційна діагностика та методи лікування. Прогноз та профілактичні заходи.

Тема 6. Локалізований пародонтит. Клініка, діагностика, лікування та профілактика

Поняття «локалізований пародонтит». Класифікація. Буде приділена увага етіологічним факторам, що зумовлюють розвиток локалізованого пародонтиту. Питання патогенезу локалізованого пародонтиту. Клініко-рентгенологічні ознаки локалізованого пародонтиту різного ступеня важкості та перебігу. Методи діагностики локалізованого пародонтиту. Буде приділено увагу правильному формулюванню діагнозу «локалізований пародонтит» з урахуванням ділянки ураження, ступеня розвитку процесу, перебігу, наявності симптоматичного папіліту (гінгівіту). Диференційної діагностика. Принципи лікування локалізованого пародонтиту. Питання ролі усунення місцевих ушкоджувальних чинників у лікуванні хворого на локалізований пародонтит. Профілактичні заходи.

Тема 7. Етіологія і патогенез дистрофічно-запальних захворювань пародонта. Роль місцевих та загальних факторів

Питання поширеності дистрофічно-запальних захворювань пародонта. Питання класифікації дистрофічно-запальних захворювань пародонта. Місцеві подразники тканин пародонта. Буде приділена увага значенню мікрофлори у розвитку дистрофічно-запальних захворювань пародонта. Значення судинних порушень та мікроциркуляції тканин пародонта в патогенезі захворювань пародонта. Роль дефіциту вітамінів А, С, Е у патогенезі захворювань пародонта. Структурно-функціональні зміни тканин пародонта при генералізованому пародонтиті. Значення праць Д.А. Ентіна, А.І. Євдокимова, І.Й. Новика, М.Ф. Данилевського, І.С. Машенко та інших у вивченні питань етіології і патогенезу захворювань пародонта.

Тема 8. Генералізований пародонтит. Загальні ознаки захворювання. Клініка, діагностика, диференційна діагностика генералізованого пародонтиту різних ступенів тяжкості

Будуть розглянуті основні симптомокомплекси генералізованого пародонтиту. Частота симптоматичних гінгівітів різних клінічних форм. Пародонтальна кишень, методи диференціювання з ясенною (несправжньою) кишенею. Буде обговорено механізм виникнення справжніх кишень та особливості патоморфологічних змін у них. Види травматичної оклюзії. Питання прогресуючої резорбції кістки альвеолярного відростка щелеп,

види резорбції, особливості перебігу у хворих із супутніми захворюваннями. Клініко-рентгенологічні та лабораторні показники генералізованого пародонтиту хронічного та загостреного перебігу різних ступенів важкості. Диференційна діагностика.

Тема 9. Особливості перебігу генералізованого пародонтиту у хворих з супутньою патологією

Питання виявлення скарг, ознак з анамнезу та об'єктивного обстеження, які можуть вказати на присутність загально соматичного захворювання. Особливості діагностики, основні симптоми та синдроми у хворих із захворюваннями тканин пародонта на тлі патології внутрішніх органів. Буде приділена увага ролі порушень обміну речовин, змін імунної, ендокринної, серцево-судинної, нервової та інших систем у патогенезі генералізованого пародонтиту.

Тема 10. Пародонтоз. Клініка, діагностика, диференційна діагностика

Поняття «пародонтоз», класифікація, поширеність. Обговорення факторів ризику виникнення захворювання. Етіологічні фактори, що зумовлюють розвиток пародонтозу. Питання механізму розвитку хронічного дистрофічного процесу в тканинах пародонта. Клініко-рентгенологічні ознаки пародонтозу різних ступенів тяжкості. Методи діагностики пародонтозу. Постановка діагнозу «Пародонтоз». Принципи диференційної діагностики пародонтозу.

Тема 11. Ідіопатичні захворювання тканин пародонта

Питання поширеності прогресуючих ідіопатичних захворювань пародонта. Детальний аналіз етіологічних та патогенетичних механізмів розвитку ідіопатичних захворювань. Класифікація та систематизація ідіопатичних захворювань в залежності від ураження системи органів. Захворювання, що супроводжують хвороби крові: лейкоз, циклічна нейтропенія, агранулоцитоз. Гістіоцитоз Х: хвороба Леттерера-Зіве, хвороба Хенда-Шюллера-Крісчена, еозинофільна гранульома (хвороба Таратінова). Захворювання, що супроводжують порушення обміну: хвороба Німана-Піка, хвороба Гоше, синдром Папійона-Лефевра. Ураження пародонта при вроджених захворюваннях: хвороба Дауна, акаталазія, десмонтоз. Буде приділена увага клінічним проявам захворювань в залежності від інтенсивності ураження; трактуванню результатів суб'єктивних та об'єктивних методів дослідження під час обстеження хворих; аналізу та синтезу результатів основних методів дослідження хворих. Особливий акцент буде покладено на складання та обґрунтування плану обстеження суміжними спеціалістами; плану місцевих втручань в ділянці ураження; прогнозуванню ефективності проведеної терапії у хворих на прогресивні ідіопатичні захворювання.

Тема 12. Терапевтичні місцеві втручання у хворих при генералізованому пародонтиті. Використання лікарських речовин для місцевої терапії, механізм дії, способи застосування. Способи ліквідації пародонтальних кишень та рецесії ясен

Сучасні рекомендації щодо медикаментозного лікування захворювань пародонта. Питання місцевої медикаментозної терапії генералізованого пародонтиту хронічного перебігу. Місцева медикаментозна терапія генералізованого пародонтиту загостреного перебігу. Помилки та ускладнення при лікуванні генералізованого пародонтиту. Протизапальна терапія симптоматичного гінгівіту в комплексному лікуванні генералізованого пародонтиту. Методи ліквідації пародонтальних кишень та рецесії ясен. Особливий акцент буде приділений сучасним методам виявлення та усунення місцевих подразників порожнини рота («PerioScan», Sirona; «Deces Tar», Ultradent; «Periotest», Gulden Medizintechnik, «Florida Probe», Florida Probe Corporation, «Vector», Durr Dental GmbH & Co. Kg та ін.).

Тема 13. Хірургічні місцеві втручання. Кюретаж. Показання. Методика. Види. Гінгівотомія, гінгівектомія. Показання. Методики. Види

Роль хірургічного лікування у комплексній терапії хворих на генералізований пародонтит. Поняття гінгівальні, мукогінгівальні і остеомукогінгівальні операції. Передопераційна підготовка хворих на генералізований пародонтит до хірургічного втручання. Метод кюретажу при лікуванні хворих на генералізований пародонтит (закритий кюретаж, відкритий кюретаж, вакуум-кюретаж, кріокюретаж). Гінгівотомія. Гінгівектомія (проста, радикальна). Клаптеві операції. Класифікація матеріалів для прискорення регенерації кісткової тканини пародонта за G. Gara і D. Adams (1981). Особлива увага буде приділена методу спрямованої тканинної регенерації. Операції для формування присінку порожнини рота (френулотомія, френулектомія, пластика присінку тощо). Питання післяопераційного ведення хворих після хірургічного втручання на тканинах пародонта.

Тема 14. Ортопедичні місцеві втручання. Усунення травматичної оклюзії. Вибіркове пришліфовування зубів. Тимчасове та постійне шинування. Показання. Методика проведення

Поняття травматична оклюзія. Способи діагностики травматичної оклюзії. Класи передчасних контактів зубів за В. Jankelson (1960). Методи усунення травматичної оклюзії. Поняття «вибіркове пришліфовування зубів». Тимчасове шинування. Показання, види шин, методика застосування армованих шин. Раціональні види постійних шин, показання і протипоказання до застосування постійного шинування у хворих із запально-дистрофічними захворюваннями тканин пародонта без втрати зубів і з дефектами зубного ряду. Буде приділена увага особливостям індивідуальної гігієни у пацієнтів із шинуючими конструкціями.

Тема 15. Загальна фармакотерапія пародонтиту. Ціль. Різновиди. Лікарські препарати, що використовуються для лікування хворих. Показання. Механізм дії. Виписування рецептів

Сучасні аспекти загального лікування захворювань пародонта. Приділити увагу фармакодинаміці і фармакокінетиці препаратів та їх механізму дії. Основні показання для призначення лікарських засобів, адекватну лікарську форму, шляхи введення і взаємодії з іншими медикаментами. Антибактеріальна та протизапальна терапія. Вітамінотерапія. Гіпосенсибілізуюча, імуномодулююча, стимулююча терапія. Окрема увага буде приділена дієтотерапії пародонтологічних хворих. Будуть обговорені підходи до лікування з урахуванням клінічних особливостей перебігу у хворих із супутньою патологією.

Тема 16. Лікування пародонтозу. Методи усунення гіперестезії

Сучасний підхід до лікування пародонтозу. Буде приділена увага комплексу консервативних, хірургічних, ортопедичних, ортодонтичних і фізіотерапевтичних заходів в умовах диспансерного нагляду за хворими. Обсяг проведення заходів, обумовлених індивідуальними особливостями загального та пародонтального статусу хворого, що повинно бути враховане при складанні плану лікування. Поняття гіперестезії. Причини виникнення. Комплексне лікування гіперестезії зубів. Особлива увага буде приділена особливостям ремінералізуючої терапії, використанню світлотвердіючих герметиків та десенситайзерів. Класифікація десенситайзерів. Буде зроблено акцент на призначенні засобів індивідуальної гігієни ротової порожнини у хворих із гіперестезією.

Тема 17. Особливості лікування хворих із захворюваннями тканин пародонта на тлі патології внутрішніх органів та систем

Алгоритм лікування проявів загально соматичного патологічного процесу на тканинах пародонту. Підходи до лікування будуть представлені з урахуванням клінічних особливостей перебігу у хворих з супутньою патологією. Обговорені питання базисної терапії, симптоматичного лікування та невідкладної допомоги хворим. Клінічна фармакологія та

особливості застосування препаратів в певних групах пацієнтів. Визначення напрямків профілактичних заходів.

Тема 18. Використання фізичних методів у комплексному лікуванні хвороб пародонта. Профілактика та диспансеризація хворих із захворюваннями тканин пародонта

Фізіотерапевтичні методи лікування захворювань пародонта. Електролікування: постійний струм (електрофорез, вакуум-електрофорез); імпульсний струм низької частоти і низької напруги (діадинамотерапія, флюктуоризація); імпульсні струми високої, ультрависокої та надвисокої частоти (дарсонвалізація, діатермія, діатермокоагуляція, електроритмотерапія, УВЧ-терапія, мікрохвильова терапія). Ультразвукова терапія. Аероіонотерапія. Світлолікування (УФ-терапія, лазерна терапія). Вакуум-терапія. Гідротерапія. Масаж. Тепло- та холодолікування. Магнітотерапія. Оксигенотерапія. Сучасні фізіотерапевтичні методи – Vector-терапія. Клінічні особливості застосування лазерів в практичній стоматології. Лазерна хірургія в пародонтології. Методика лазерного кюретажу, переваги лазерної хірургії. Профілактика захворювань пародонта. Основні принципи профілактики захворювань пародонта. Масові соціально-профілактичні заходи. Лікарсько-профілактичні заходи. Індивідуальні профілактичні заходи. Гігієна порожнини рота при захворюваннях пародонта. Диспансеризація хворих із захворюваннями пародонта.

Модуль 3. Хвороби слизової оболонки порожнини рота

Первинні (самостійні) ураження слизової оболонки порожнини рота. Інфекційні захворювання. Етіологія, патогенез, прояви на слизовій оболонці порожнини рота. Діагностика. Тактика лікаря-стоматолога. Зміни слизової оболонки порожнини рота при деяких соматичних захворюваннях. Зміни слизової оболонки порожнини рота при алергічних ураженнях та екзогенних інтоксикаціях. Хвороби язика та губ. Передракові захворювання слизової оболонки порожнини рота та червоної кайми губ. Стоматогенна хроніоінтоксикація.

Тема 1. Анатомо-фізіологічні, гістологічні особливості слизової оболонки порожнини рота та червоної кайми губ. Захисні фактори порожнини рота. Особливості обстеження хворих із захворюваннями СОПР. Первинні та вторинні елементи ураження

Заняття буде присвячено поглибленому вивченню анатомо-фізіологічних та гістологічних особливостей будови слизової оболонки присінка та власне порожнини рота, оскільки відомо, що СОПР є місцем первинних проявів багатьох хвороб внутрішніх органів і систем. Детально розглянемо функціональні та імунобіологічні особливості СОПР. Слинні залози (великі та малі), які відкриваються у порожнину рота. Чітко визначимось з поняттями слини, ротової рідини та їх ролі у захисних механізмах порожнини рота. Вивчимо етіологічні чинники та патогенетичні ланки порушення слиновиділення.

Приділимо особливу увагу багатокомпонентній системі захисту слизової оболонки порожнини рота. Класифікація захисних факторів порожнини рота (неспецифічні та імунні: специфічні, неспецифічні, гуморальні, клітинні). Кровопостачання та іннервація СОПР. Звернемо увагу на звичайні анатомічні утворення слизової оболонки порожнини рота аби безпомилково диференціювати їх з патологічними елементами ураження.

Аспіранти будуть ознайомлені з особливостями та діагностичними можливостями клініко-лабораторних методів обстеження хворих з патологією СОПР. Це дасть можливість встановити точний діагноз, виявити індивідуальні особливості хворого, прогнозувати перебіг хвороби і вибрати раціональний метод лікування. Розглянемо патологічні процеси, що виникають на СОПР. Дамо чітку характеристику первинним та вторинним елементам ураження. Зробимо акцент на аналізі та синтезуванні даних основних та допоміжних методів (мікробіологічних, імунологічних, цитологічних, гістологічних, аналіз гемограми, тощо) клінічного обстеження СОПР. Розглянемо як чітко записувати отримані дані в амбулаторну історію хвороби.

Тема 2. Травматичні ураження слизової оболонки порожнини рота (механічна, хімічна, фізична, електрична травми). Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика. Ураження слизової оболонки порожнини рота при променевої хворобі

Розглянемо класифікацію травматичних уражень СОПР. Основні етіологічні фактори та ланки патогенезу механічної травми слизової оболонки порожнини рота. Особливості клінічних проявів залежно від перебігу. Декубітальна виразка, її диференційна діагностика. Можливі ускладнення.

Буде приділена увага хімічним ушкодженням СОПР кислотами, лугами, застосуванні миш'якової пасти, фенолу, формаліну, формалін-резорцинової суміші, нітрату срібла. Клінічна картина уражень (гіперемія, набряк, ерозія, некроз, виразка). Патоморфологічні зміни. Коагуляційний некроз. Колікваційний некроз.

Етіопатогенетичні чинники фізичних травм. Клініко-морфологічні ознаки термічних уражень залежно від подразника, тривалості дії, стану реактивності організму, місцевого імунітету СОПР та індивідуальних особливостей будови слизової оболонки порожнини рота. Електротравма як помилка електролікування або розвиток гальванізму в ротовій порожнині. Форми клінічних проявів. Поняття гальванізму та гальванозу.

Особливості даних лабораторних методів обстеження у пацієнтів із травматичними ураженнями СОПР. Акцентування уваги на підвищенні якості діагностики, складанні плану лікування та профілактики. Буде наголошено на найбільш раціональних методах лікування травматичних уражень СОПР.

Обговорення питання променевих уражень при локальному впливі великих доз іонізуючого випромінювання. Радіомукозит. Особливості лікування. Профілактика променевих реакцій. Терапія після променевих реакцій і ускладнень.

Практична частина заняття буде присвячена клінічному огляду тематичних хворих. Виписування рецептів лікарських препаратів.

Тема 3. Первинні аутоінфекційні стоматити. Гострий катаральний стоматит, гострий та хронічний герпетичний стоматит, гострий афтозний стоматит, виразковий стоматит. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування, профілактика

Поняття первинних аутоінфекційних стоматитів. Класифікація. Роль умовно-патогенних мікроорганізмів, які вегетують в порожнині рота у виникненні аутоінфекційних стоматитів. Приділимо увагу етіології, патогенезу та чинникам, що сприяють розвитку гострого катарального стоматиту, гострого та хронічного герпетичного, гострого афтозного, виразкового стоматиту. Значення мікробного фактору у розвитку зокрема виразкового стоматиту. Клініко-морфологічні та лабораторні особливості перебігу аутоінфекційних стоматитів. Обґрунтування доцільності призначення додаткових методів діагностики. Принципи диференційної діагностики. На практичну занятті буде проведено клінічний огляд тематичного хворого та відпрацьована методика забору матеріалу для мікробіологічного дослідження. Основний акцент буде зроблено на сучасних підходах до лікування хворих з аутоінфекційними стоматитами. Принципи місцевого та загального лікування. Клінічна фармакологія медикаментозних препаратів. Заходи профілактичні.

Тема 4. Грибкові ураження слизової оболонки порожнини рота. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика

Поширеність, етіологічні та тригерні фактори розвитку, основні ланки патогенезу, патоморфологічні зміни СОПР при грибкових ураженнях. Класифікація кандидозів за клінічними проявами та перебігом: гострий псевдомембранозний, гострий та хронічний атрофічний кандидоз, ангулярний кандидозний хейліт, мікотичний глосит. Клінічна картина проявів грибкових уражень, їх локалізація в порожнині рота залежно від форми, перебігу та ступеня важкості. Сучасні діагностичні критерії. Мікози – як супровідне захворювання важкої соматичної патології та маркер різних стадій ВІЛ-інфекції. Розглянемо групи препаратів, які

сприяють розвитку вторинних грибкових інфекцій. Вивчимо мікробіологічні препарати із збудником грибкових уражень. Експрес діагностика кандидозу. Проведемо курацію хворого з проявами грибкових уражень. При опитуванні тематичного пацієнта звернемо увагу на шкідливі звички, наявність стоматологічних втручань, соматичної патології та алергологічного анамнезу. Необхідно опанувати методи забору матеріалу для лабораторної діагностики. Інтерпретація результатів лабораторного обстеження. Відпрацюємо терапевтичні маніпуляції. Сучасні підходи до комплексного (етіотропне, патогенетичне та симптоматичне) медикаментозного лікування. Особливу увагу буде приділено індивідуальній профілактиці.

Тема 5. Грип, інфекційний мононуклеоз, ящура. Етіологія, патогенез, клінічні прояви на слизовій оболонці порожнини рота, діагностика, лікування та профілактика. СНІД. Етіологія, патогенез. Сучасні методи діагностики, лікування та профілактики ВІЛ-інфекції

Уявлення про епідеміологію вірусних захворювань. Роль етіологічних чинників та основні ланки патогенезу грипу, інфекційного мононуклеозу, ящура. Розглянемо клініко-морфологічні особливості їх перебігу, локалізацію ураження слизової оболонки порожнини рота. Будуть висвітлені принципи діагностики та диференційної діагностики грипу, інфекційного мононуклеозу, ящура. Лабораторна діагностика з використанням загальноклінічних, цитологічних, бактеріологічних, специфічних імунологічних методів дослідження. Буде наголошено на найбільш раціональних методах комплексного лікування вірусних захворювань. Висвітлені питання профілактики грипу, інфекційного мононуклеозу, ящура.

Сучасний стан проблеми СНІДу в Україні. Етіологія, патогенез та фактори ризику ВІЛ-інфекції. Шляхи зараження. Класифікація перебігу ВІЛ-інфекції В.І. Покровського (2000). Особлива увага буде приділена різноманітністю клінічних проявів з ураженням багатьох органів і систем організму. Класифікація проявів ВІЛ-інфекції в порожнині рота (США, 1995). Окремо увага буде приділена сучасним методам діагностики ВІЛ/СНІД-інфекції з використанням серологічних (скринінг тести IV покоління) та молекулярно-генетичних тестів. Сучасні підходи до етіотропного лікування хворих, профілактики СНІД-асоційованих інфекцій та своєчасній патогенетичній терапії вторинних хвороб. Прогноз подальшого поширення ВІЛ-інфекції.

Тема 6. Диференційна діагностика проявів бактеріальних хвороб на слизовій оболонці порожнини рота. Дифтерія, туберкульоз, сифіліс, гонорея. Тактика лікаря-стоматолога

Сучасне уявлення про поширеність, етіологію та патогенез сифілісу та гонореї. Шляхи зараження. Класифікація сифілісу. Загальні та місцеві (в порожнині рота) клінічні ознаки сифілісу залежно від періоду. Приділимо особливу увагу додатковим лабораторним методам діагностики проявів на СОПР сифілісу (мікробіологічне дослідження, реакція Вассермана, осадкові реакції, РІФ, РІБТ) та гонореї (мікроскопія ексудату). Буде зроблено акцент на диференційній діагностиці проявів на СОПР сифілісу та гонореї, залежно від періоду захворювання, з іншим ураженнями слизової оболонки порожнини рота. Відпрацюємо техніку забору матеріалу для бактеріологічного дослідження. Розглянемо основні принципи лікування та профілактики сифілісу і гонореї.

Епідеміологія дифтерії. Основні етіологічні фактори, патоморфологічні зміни, клінічні прояви дифтерії на СОПР. Збудник та тригерні фактори у розвитку туберкульозу. Особливості патогенезу та різновиди клінічних форм ураження СОПР при туберкульозі залежно від загального перебігу туберкульозного процесу й імунологічного статусу організму. Зробимо акцент на трактуванні результатів серологічного, мікробіологічного, гістологічного методів дослідження з метою підтвердження проявів на СОПР дифтерії і туберкульозу. Проведемо диференційну діагностику. Пропишемо алгоритми лікувальної тактики лікаря-стоматолога. Схема заходів профілактики.

Особливий акцент буде покладено на складанні та обґрунтуванні плану обстеження хворих з бактеріальними захворюваннями суміжними спеціалістами. План місцевих втручань

в ділянці ураження, навчання особливостям догляду за порожниною рота у пацієнтів з сифілісом, гонореєю, дифтерією та туберкульозом. Прогнозування ефективності проведеної терапії.

Тема 7. Зміни слизової оболонки порожнини рота при хворобах травного каналу, захворюваннях серцево-судинної системи, ендокринної системи, захворюваннях крові і кровотворних органів, гіпо- та авітамінозах

Розповсюдженість змін на слизових оболонках порожнини рота при системних захворюваннях. Уявлення про тісний взаємозв'язок органів і тканин ротової порожнини з різними органами та системами людського організму. Слизова оболонка порожнини рота нерідко стає місцем первинних проявів багатьох хвороб внутрішніх органів і систем. Різновиди змін на СОПР, якими найчастіше проявляються системні захворювання (різноманітні елементи ураження, наліт на язиці різного кольору та консистенції, різні форми глоситів, гінгівіти, пародонтит, хронічний рецидивуючий афтозний стоматит, виразково-некротичний стоматит, больові і парестетичні синдроми, тощо).

Розглянемо особливості клінічних проявів на СОПР при захворюваннях травного каналу, зокрема при гастритах, виразковій хворобі шлунку і 12-палої кишки, ентероколітах, захворювання печінки і жовчного міхура. Клініко-морфологічні ознаки ураження СОПР при захворюваннях: серцево-судинної системи (інфаркті міокарда, гіпертонічній хворобі, тощо), крові та кровотворних органів (різних формах анемії, гострому та хронічних лейкозах, хворобі Вакеза). Приділимо увагу змінам СОПР при захворюваннях ендокринної системи (акромегалії, хворобі Іценко-Кушинга, цукровому діабеті), при гіпо- та авітамінозах.

Тактика лікаря-стоматолога при лікуванні хворих з ураженнями СОПР при різних захворюваннях внутрішніх органів. Окрема увага буде надана вибору сучасних засобів для симптоматичного місцевого медикаментозного лікування хворих з ураженнями СОПР при системних захворюваннях. Санація. Раціональна гігієна. Схема диспансеризації. На практичній частині заняття аспіранти проведуть стоматологічне обстеження тематичного хворого.

Тема 8. Зміни слизової оболонки порожнини рота при дерматозах з аутоімунним компонентом. Пухирчатка, червоний плоский лишай, червоний вовчак. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика. Тактика лікаря-стоматолога

Етіопатогенетичні чинники, що сприяють розвитку змін слизової оболонки порожнини рота при дерматозах з аутоімунним компонентом. Особливості локалізації уражень СОПР при пухирчатці, червоному плоскому лишаї, червоному вовчаку. Діагностичні ознаки пухирчатки, червоного плоского лишаю, червоного вовчаку. Клініко-морфологічні прояви на слизовій оболонці порожнини рота пухирчатки, червоного плоского лишаю та червоного вовчаку залежно від форми. Значення клініко-лабораторних методів діагностики (симптом Нікольського, цитологічне, гістологічне, серологічне дослідження), аналіз отриманих результатів. Визначимо роль співпраці лікаря-стоматолога з іншими лікарями загальної практики. Буде приділена увага проведенню диференційної діагностики уражень СОПР при дерматозах з аутоімунним компонентом. Акцентуємо увагу аспірантів на специфіку етапів місцевого медикаментозного лікування уражень СОПР при тих чи інших дерматостоматитах. Опануємо методи місцевого лікування. Проаналізуємо ефективність місцевого медикаментозного та загального лікування в поєднанні з дерматологом. Заходи профілактики. Диспансеризація.

Тема 9. Багатоформна ексудативна еритема. Синдром Стівенса-Джонсона. Етіологія, патогенез, клінічні прояви, діагностика, лікування та профілактика

Поняття "алергії". Епідеміологія алергічних реакцій. Вивчимо причини розвитку та частоту виникнення алергічних реакцій, зокрема багатоформної ексудативної еритеми та синдрому Стівенса-Джонсона. Клініко-морфологічні прояви даних нозологій на слизовій оболонці ротової порожнини. Проведемо диференційну діагностику зі схожими алергічними

станами. Розглянемо сучасні принципи загальної та місцевої терапії ББЕ та синдрому Стівенса-Джонсона з урахуванням етіології, патогенезу, ступеня тяжкості, загального стану організму хворого. Визначимо роль специфічної гіпосенсибілізуючої імунотерапії при лікуванні ББЕ. Звернемо увагу на заходи первинної та вторинної профілактики ББЕ. На практичній частині заняття приділимо увагу складанню плану обстеження тематичного хворого з метою верифікації діагнозу. Проведемо комплекс місцевих втручань в ділянках ураження.

Тема 10. Невідкладні стани в терапевтичній стоматології

Розглянемо різновиди невідкладних станів, що найчастіше трапляються на терапевтичному стоматологічному прийомі. Буде приділена увага етіології, патогенезу невідкладних станів пов'язаних з порушенням діяльності серцево-судинної системи (непритомність, колапс, аритмія, стенокардія, гіпертонічний криз, інфаркт міокарда, гіпотонія), респіраторні розлади внаслідок порушення зовнішнього дихання та асфіксії, коматозні стани при діабеті, підвищенні внутрішньочерепного тиску (епілепсія), шоківі прояви алергічної реакції на медикаменти (анафілактичний шок, набряк Квінке). Фактори ризику. Приділимо особливу увагу протоколам обстеження пацієнта, етапу опитування стоматологічних хворих, а саме ретельному збору анамнезу життя (з'ясуванню алергологічного анамнезу, наявності у хворого важких загальносоматичних захворювань, перенесених операцій в анамнезі, професійні шкідливості, тощо). Зробимо акцент на розпізнаванні перших клінічних проявів невідкладних станів та їх передвісників. Премедикація. Склад аптечки для невідкладної допомоги. Анафілактичний шок. Набряк Квінке. Клінічна картина, особливості диференційної діагностики. Проби на анестетики, визначення чутливості до анестетика (шкірна проба, кон'юнктивальна проба, реакція преципітації по Уаньє, рівень імуноглобулінів, прик-тест, провокаційна проба та ін.). Опануємо навички проведення прик-тесту. Покроковий протокол екстреної допомоги. Фармакодинаміка препаратів для невідкладної допомоги, механізм дії, дозування. Виписування рецептів фармакологічних препаратів. Відпрацюємо алгоритми надання першої допомоги при різних невідкладних станах, згідно з новими протоколами, включаючи заходи базової підтримки життя.

Тема 11. Хронічний рецидивуючий афтозний стоматит. Синдром Бехчета. Патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика

Визначення поняттям "хронічний рецидивуючий афтозний стоматит", "синдром Бехчета". Етіологічні чинники та провокуючі фактори (погане харчування, функціональні порушення центральної і вегетативної нервової системи, прийом різних лікарських засобів, хронічні соматичні захворювання, гіпо- та авітамінози, а також локальна інфекція), які мають значення у виникненні хронічного рецидивуючого афтозного стоматиту. Визначимо роль інфекційно-алергічної складової в патогенезі ХРАС. Розглянемо зміни реактивності організму, його сенсibiliзацію до інфекцій. Патогенез синдрому Бехчета. Діагностичні критерії хронічного рецидивуючого афтозного стоматиту та синдрому Бехчета на СОПР. Звернемо увагу на аналіз результатів лабораторних методів діагностики даних нозологій. Складання плану раціональних методів загального та місцевого лікування ХРАС та синдрому Бехчета з урахуванням ступеня тяжкості захворювання і періоду розвитку, а також можливо наявних супутніх патологій. Заходи профілактики, прогноз.

Тема 12. Алергічні медикаментозні стоматити. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика

Сучасне уявлення про поширеність алергічних захворювань серед населення. Класифікація алергічних реакцій Джелла-Кумбса. Етіологічні фактори та патогенетичні стадії розвитку алергічних реакцій сповільненого типу. Класифікація алергічних медикаментозних стоматитів. Висвітлимо клінічні прояви та локалізацію характерних елементів ураження СОПР при контактному і токсико-алергічному стоматитах (катаральний, ерозивний,

виразково-некротичний; синдром Шенлейна-Геноха). Загальні принципи і сучасні методи діагностики (клінічні, специфічні алергологічні, імунологічні, гемограма). Опануємо навички проведення прік-тесту. Акцентуємо увагу аспірантів на диференційній діагностиці алергічних медикаментозних стоматитів з іншими захворюваннями СОПР. Покроковий алгоритм етіотропного, патогенетичного та симптоматичного лікування алергічних медикаментозних стоматитів. Розглянемо особливості профілактики проявів у порожнині рота Диспансеризація пацієнтів із алергічними реакціями сповільненого типу. Практична частина заняття буде приділена клінічному обстеження тематичного хворого. Проведемо місцеве медикаментозне симптоматичне лікування.

Тема 13. Зміни на слизовій оболонці порожнини рота при екзогенних інтоксикаціях: вісмутувий, свинцевий, ртутний стоматити. Клініка, діагностика, тактика лікаря-стоматолога

Етіопатогенетичні чинники, що сприяють розвитку ртутного стоматиту. Особливості локалізації уражень слизової оболонки порожнини рота при отруєнні ртуттю. Етіологічні фактори, що призводять до свинцевого та вісмутового стоматиту. Прояви інтоксикацій солями важких металів у порожнині рота. Особливості даних лабораторних методів обстеження у пацієнтів з вісмутувим, свинцевим, ртутним стоматитом. Буде приділена увага проведенню диференційної діагностики уражень слизової оболонки порожнини рота при отруєнні ртуттю, свинцем і вісмутом. Специфічна антидотна терапія. Буде наголошено на найбільш раціональних методах лікування проявів професійних захворювань на слизовій оболонці порожнини рота.

Тема 14. Первинні глосити. Десквамативний та ромбоподібний глосит. Складчастий та волосатий язик. Клініка, діагностика, лікування та профілактика

Поняття про глосити та їх види (Банченко Г. В., 2000). Етіологія, патогенез та чинники, що сприяють розвитку первинних глоситів. Клініко-морфологічні прояви десквамативного («географічного язика») та ромбоподібного глоситу. Діагностичні ознаки волосатого та складчастого язика. Особлива увага буде приділена результатам цитологічного та бактеріологічного дослідження пацієнтів. Використання доплерографії судин мікроциркуляторного русла для діагностики глоситів. Буде зроблено акцент на основних диференційних відмінностях між різними видами глоситів. Буде приділена увага вибору методу лікування пацієнтів із захворюваннями язика в залежності від форми ураження. Використання ультрафонофорезу в комплексній терапії захворювань язика. Окрема увага буде надана вибору сучасних засобів для симптоматичного медикаментозного лікування захворювань язика. Диспансеризація пацієнтів з ромбоподібним глоситом.

Тема 15. Неврогенні захворювання язика. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика

Поняття про глосити та їх види. Класифікація неврогенних захворювань язика за Е.С. Яворською. Глосалгії, їх клінічна характеристика. Диференціальна діагностика вегетативних і соматичних глосалгій. Клініка глосодинії. Буде наголошено на основних диференційних відмінностях між глосалгією та глосодинією. Буде зроблено акцент на виборі методу міждисциплінарного лікування глосодинії. Окрема увага буде приділена препаратам з ноотропною та нейропротекторною дією та фізіотерапевтичним методам лікування неврогенних захворювань язика.

Тема 16. Хейліти. Хронічні тріщини губ. Етіологія, клініка, діагностика, лікування та профілактика

Класифікація захворювань губ. Етіологія, патогенез та чинники, що сприяють розвитку хейлітів. Клінічні прояви ексфолювативного, гландулярного, екзематозного, атопічного, метеорологічного та алергічного хейлітів. Діагностичні ознаки хронічної тріщини губ. Значення та методика проведення комп'ютерної капіляроскопії та лазерної доплерівської

флюометрії при захворюваннях губ. Окрему увагу буде зроблено на основних диференційних відмінностях між різними формами хейлітів. Буде приділена увага вибору оптимальної терапевтичної тактики для корекції проявів захворювань губ. Особливості фотодинамічної терапії хейлітів та перспективи її використання. Будуть обговорені сучасні методи лікування хронічної тріщини губ та способи попередження рецидивів даного захворювання. Диспансеризація пацієнтів із хронічною тріщиною губи та хронічними хейлітами. Використання фотозахисних кремів та мазей. Буде наголошено на основних профілактичних заходах при хейлітах в залежності від виду ураження.

Тема 17. Облігатні та факультативні передраки слизової оболонки порожнини рота та червоної кайми губ. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика

Класифікація передракових змін червоної кайми губ і слизової оболонки порожнини рота (А.Л. Машкилейсон, 1966, 1970). Етіологія та патогенез облігатних та факультативних передракових захворювань слизової оболонки порожнини рота. Особливості обстеження пацієнтів з облігатними та факультативними передраками слизової оболонки рота та інтерпретація результатів додаткових методів обстеження. Методика забору матеріалу для цитологічного та гістологічного (планової та термінової біопсії) дослідження. Клінічні ознаки хвороби Боуена, еритроплазія Кейра, бородавчастого передрака червоної кайми губ, абразивного преанцерозного хейліту Манганотті та обмеженого передракового гіперкератозу червоної кайми. Лейкоплакія слизової оболонки порожнини рота: класифікація, морфологічна характеристика та тактика лікування. Особливу увагу буде приділено ознакам малігнізації та клініко-морфологічним відмінностям між передраками слизової оболонки порожнини рота. Окрема увага буде приділятися вибору методу лікування передракових захворювань слизової оболонки порожнини рота та профілактичним заходам. Показання до застосування хіміо-, електро-, лазерокоагуляції, місцевої хіміотерапії та кріодеструкції. Променева близькофокусна R-терапія та сучасні хірургічні методи лікування передраків.

Тема 18. Підсумковий контроль

Підсумковий контроль передбачає бесіду з тем професійного спрямування, вивчених протягом курсу, і повідомлення про власне наукове дослідження. Аспіранти матимуть змогу продемонструвати глибокі знання з етіології, патогенезу, діагностики, лікування та профілактики стоматологічних захворювань.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Всього	Практичні заняття	Самостійна робота
Модуль 1. «Одонтопатологія в терапевтичній стоматології»			
Тема 1. Організація стоматологічної допомоги в Україні. Структура стоматологічної поліклініки та її терапевтичного відділення. Задачі терапевтичної стоматології, взаємозв'язок з загальними клінічними та стоматологічними дисциплінами.	1	-	1
Тема 2. Оснащення робочого місця лікаря-стоматолога: універсальні стоматологічні установки та крісла. Техніка безпеки. Етика та деонтологія в стоматології. Ятрогенні захворювання.	1	-	1
Тема 3. Обстеження стоматологічного хворого з одонтопатологією. Характеристика	2	2	-

більшового синдрому при різних ураженнях зубів			
Тема 4. Додаткові методи обстеження стоматологічного хворого	2	2	-
Тема 5. Медична документація терапевтичного прийому (форми № 043/о, № 037/о, № 039-2/о) згідно наказу МОЗ №110 від 14.02.2012 р.: правила заповнення, оформлення направлень на додаткові дослідження тощо. Медична картка стоматологічного хворого – медичний, науковий та юридичний документ.	1	-	1
Тема 6. Некаріозні ураження зубів. Класифікація В.К. Патрикєєва. Патоморфологія, клініка та діагностика некаріозних уражень, що виникають до та після прорізування зубів.	3	2	1
Тема 7. Зубний наліт та зубний камінь. Механізм утворення. Структура, фізичні властивості, хімічний склад, мікрофлора. Способи видалення. Проведення професійної гігієни порожнини рота. Оцінка ефективності видалення зубного нальоту і зубного каменю.	2	2	-
Тема 8. Сучасні уявлення про етіологію та патогенез карієсу. Теорії розвитку карієсу. Внесок вчених в розробку проблеми патогенезу карієсу. Сучасний погляд на проблему.	2	1	1
Тема 9. Карієс зуба. Визначення поняття. Статистичні показники карієсу зуба. Класифікація карієсу.	2	1	1
Тема 10. Клініка, діагностика та диференційна діагностика карієсу зубів. Використання фізичних методів для діагностики карієсу.	2	2	-
Тема 11. Морфологічні зміни твердих тканин зубів на різних стадіях розвитку каріозного процесу за даними електронної, променевої та транслюмінаційної мікроскопії.	2	1	1
Тема 12. Лікування карієсу: види, вибір методу в залежності від клінічної форми. Ремінералізуюча терапія. Етапи хірургічного лікування. Особливості лікування глибокого та множинного карієсу. Використання фізичних методів для лікування і профілактики карієсу та некаріозних уражень зубів.	3	2	1
Тема 13. Особливості лікування карієсу контактних поверхонь зубів. Вибір пломбувального матеріалу при лікуванні карієсу різних класів.	2	2	-
Тема 14. Помилки та ускладнення в діагностиці і лікуванні карієсу. Вторинний карієс депульпованих та недепульпованих зубів: причина, клініка, діагностика, диференціальна діагностика. Лікування, профілактика.	3	1	2

Тема 15. Профілактика карієсу. Значення індивідуальної та суспільної профілактики. Засоби профілактики. Організація профілактики карієсу зубів вагітних, призовників, робітників окремих виробництв. Оцінка ефективності.	2	2	-
Разом за змістовний модуль 1.	30	20	10
Змістовий модуль 2. «Захворювання ендодонта (пульпіт, періодонтит). Етіологія, патогенез. Класифікація. Клініка, діагностика, лікування, профілактика»			
Тема 1. Пульпіт: етіологія і патогенез. Патоморфологія гострих і хронічних форм пульпіту. Симптоматологія пульпіту.	2	1	1
Тема 2. Клініка, діагностика, диференційна діагностика гострих форм пульпіту.	2	1	1
Тема 3. Клініка, діагностика, диференційна діагностика хронічних форм пульпіту та їх загострення.	2	1	1
Тема 4. Методи і засоби знеболення при пульпіті. Лікарські засоби і способи їх застосування. Премедикація.	2	1	1
Тема 5. Лікування пульпіту біологічним, вітальним ампутаційним та екстирпаційним методами.	4	2	2
Тема 6. Періодонтит. Етіологія і патогенез. Патоморфологічні зміни при різних формах періодонтиту. Класифікація періодонтиту.	2	1	1
Тема 7. Клініка, діагностика, диференційна діагностика гострих форм періодонтиту.	2	1	1
Тема 8. Клініка, діагностика, диференційна діагностика хронічних та загострених форм періодонтиту. Значення рентгенологічного методу діагностики.	2	1	1
Тема 9. Лікування різних форм періодонтиту. Невідкладна допомога. Загальні принципи, послідовність та особливості етапів лікування. Сучасні методи впливу на заапикальне вогнище інфекції.	3	2	1
Тема 10. Використання фізичних факторів в комплексній терапії пульпіту та періодонтиту. Методики. Апаратура.	2	-	2
Тема 11. Ендодонтична обробка корневих каналів та їх пломбування при пульпіті та періодонтиті. Особливості, методи проведення.	2	1	1
Тема 12. Силери та філери для пломбування корневих каналів при пульпіті: групи, властивості, показання до застосування, методика пломбування. Сучасні методи obturaції корневих каналів.	3	2	1
Тема 13. Особливості лікування періодонтитів у раніше ендодонтично лікованих зубах та в зубах з важкопрохідними корневими каналами.	3	1	2

Тема 14. Поняття реставрації зубів. Планування побудови реставрації після ендодонтичного лікування.	4	2	2
Тема 15. Зміни кольору зубів (дисколорити) та методи їх усунення.	3	1	2
Разом за змістовний модуль 2.	38	18	20
Всього за модуль 1.	68	38	30
Модуль 2. “Хвороби пародонта. Етіологія, патогенез. Класифікація. Клініка, діагностика, лікування та профілактика”			
Тема 1. Пародонт. Визначення поняття. Анатомія, гістологія, фізіологія пародонта, захисні механізми. Захворювання тканин пародонта. Термінологія, класифікації хвороб пародонта.	4	2	2
Тема 2. Ротова рідина, слина, ясенна рідина: склад, функціональне значення. Залежність складу слини від екзо- та ендогенних факторів.	3	1	2
Тема 3. Особливості обстеження хворих з патологією тканин пародонта.	4	2	2
Тема 4. Папіліт. Класифікація, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	2	1	1
Тема 5. Гінгівіт. Класифікація. Клініка, діагностика, лікування та профілактика різних форм гінгівіту.	3	1	2
Тема 6. Локалізований пародонтит. Клініка, діагностика, лікування та профілактика.	4	2	2
Разом за змістовний модуль 3.	20	9	11
Тема 1. Етіологія і патогенез дистрофічно-запальних захворювань пародонта. Роль місцевих та загальних факторів.	3	2	1
Тема 2. Генералізований пародонтит. Загальні ознаки захворювання. Клініка, діагностика, диференційна діагностика генералізованого пародонтиту різних ступенів тяжкості.	4	2	2
Тема 3. Особливості перебігу генералізованого пародонтиту у хворих з супутньою патологією.	2	1	1
Тема 4. Пародонтоз. Клініка, діагностика, диференційна діагностика.	2	1	1
Тема 5. Ідіопатичні захворювання тканин пародонта.	2	1	1
Тема 6. Терапевтичні місцеві втручання у хворих при генералізованому пародонтиті. Використання лікарських речовин для місцевої терапії, механізм дії, способи застосування. Способи ліквідації пародонтальних кишень та рецесії ясен.	4	2	2
Тема 7. Хірургічні місцеві втручання. Кюретаж. Показання. Методика. Види. Гінгівотомія, гінгівектомія. Показання. Методики. Види.	4	2	2
Тема 8. Ортопедичні місцеві втручання. Усунення травматичної оклюзії. Вибіркове	3	1	2

пришліфовування зубів. Тимчасове та постійне шинування. Показання. Методика проведення.			
Тема 9. Загальна фармакотерапія пародонтиту. Ціль. Різновиди. Лікарські препарати, що використовуються для лікування хворих. Показання. Механізм дії. Виписування рецептів.	3	1	2
Тема 10. Лікування пародонтозу. Методи усунення гіперестезії.	2	1	1
Тема 11. Особливості лікування хворих із захворюваннями тканин пародонта на тлі патології внутрішніх органів та систем.	3	1	2
Тема 12. Використання фізичних методів у комплексному лікуванні хвороб пародонта. Профілактика та диспансеризація хворих із захворюваннями тканин пародонта.	4	2	2
Разом за змістовний модуль 4.	36	17	19
Всього за модуль 2.	56	26	30
Модуль 3. Хвороби слизової оболонки порожнини рота			
Тема 1. Анатомо-фізіологічні, гістологічні особливості слизової оболонки порожнини рота та червоної кайми губ. Захисні фактори порожнини рота. Особливості обстеження хворих із захворюваннями СОПР. Первинні та вторинні елементи ураження.	4	2	2
Тема 2. Травматичні ураження слизової оболонки порожнини рота (механічна, хімічна, фізична, електрична травми). Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика. Ураження слизової оболонки порожнини рота при променевої хворобі.	4	2	2
Тема 3. Первинні аутоінфекційні стоматити. Гострий катаральний стоматит, гострий та хронічний герпетичний стоматит, гострий афтозний стоматит, виразковий стоматит. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування, профілактика.	4	2	2
Тема 4. Грибкові ураження слизової оболонки порожнини рота. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	4	2	2
Разом за змістовний модуль 5.	16	8	8
Тема 1. Грип, інфекційний моноклеоз, ящур. Етіологія, патогенез, клінічні прояви на слизовій оболонці порожнини рота, діагностика, лікування та профілактика. СНІД. Етіологія, патогенез. Сучасні методи діагностики, лікування та профілактики ВІЛ-інфекції.	4	2	2
Тема 2. Диференційна діагностика проявів бактеріальних хвороб на слизовій оболонці порожнини рота. Дифтерія, туберкульоз, сифіліс, гонорея. Тактика лікаря-стоматолога.	4	2	2

Тема 3. Зміни слизової оболонки порожнини рота при хворобах травного каналу, захворюваннях серцево-судинної системи, ендокринної системи, захворюваннях крові і кровотворних органів, гіпо- та авітамінозах.	3	1	2
Тема 4. Зміни слизової оболонки порожнини рота при дерматозах з аутоімунним компонентом. Пухирчатка, червоний плоский лишай, червоний вовчак. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика. Тактика лікаря-стоматолога.	4	2	2
Разом за змістовний модуль 6.	15	7	8
Тема 1. Багатоформна ексудативна еритема. Синдром Стівенса-Джонсона. Етіологія, патогенез, клінічні прояви, діагностика, лікування та профілактика.	3	1	2
Тема 2. Невідкладні стани в терапевтичній стоматології.	2	1	1
Тема 3. Хронічний рецидивуючий афтозний стоматит. Синдром Бехчета. Патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	3	1	2
Тема 4. Алергічні медикаментозні стоматити. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	2	1	1
Тема 5. Зміни на слизовій оболонці порожнини рота при екзогенних інтоксикаціях: вісмутувий, свинцевий, ртутний стоматити. Клініка, діагностика, тактика лікаря-стоматолога.	2	1	1
Тема 6. Первинні глосити. Десквамативний та ромбоподібний глосит. Складчастий та волосатий язик. Клініка, діагностика, лікування та профілактика.	2	1	1
Тема 7. Неврогенні захворювання язика. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	3	1	2
Тема 8. Хейліти. Хронічні тріщини губ. Етіологія, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	3	1	2
Тема 9. Облігатні та факультативні передраки слизової оболонки порожнини рота та червоної кайми губ. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	3	1	2
Тема 10. Підсумковий контроль	2	2	-
Разом за змістовний модуль 7.	25	11	14
Всього за модуль 3.	56	26	30
Усього годин за дисципліну	180	90	90

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ-1

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Обстеження стоматологічного хворого з одонтопатологією. Характеристика больового синдрому при різних ураженнях зубів.	2
2.	Додаткові методи обстеження стоматологічного хворого.	2
3.	Некаріозні ураження зубів. Класифікація В.К. Патрикєєва. Патоморфологія, клініка та діагностика некаріозних уражень, що виникають до та після прорізування зубів.	2
4.	Зубний наліт та зубний камінь. Механізм утворення. Структура, фізичні властивості, хімічний склад, мікрофлора. Способи видалення. Проведення професійної гігієни порожнини рота. Оцінка ефективності видалення зубного нальоту і зубного каменю.	2
5.	Сучасні уявлення про етіологія та патогенез карієсу. Теорії розвитку карієсу. Внесок вчених в розробку проблеми патогенезу карієсу. Сучасний погляд на проблему.	1
6.	Карієс зуба. Визначення поняття. Статистичні показники карієсу зуба. Класифікація карієсу.	1
7.	Клініка, діагностика та диференційна діагностика карієсу зубів. Використання фізичних методів для діагностики карієсу.	2
8.	Морфологічні зміни твердих тканин зубів на різних стадіях розвитку каріозного процесу за даними електронної, променевої та транслюмінаційної мікроскопії.	1
9.	Лікування карієсу: види, вибір методу в залежності від клінічної форми. Ремінералізуюча терапія. Етапи хірургічного лікування. Особливості лікування глибокого та множинного карієсу. Використання фізичних методів для лікування і профілактики карієсу та некаріозних уражень зубів.	2
10.	Особливості лікування карієсу контактних поверхонь зубів. Вибір пломбувального матеріалу при лікуванні карієсу різних класів.	2
11.	Помилки та ускладнення в діагностиці і лікуванні карієсу. Вторинний карієс депульпованих та недепульпованих зубів: причина, клініка, діагностика, диференціальна діагностика. Лікування, профілактика.	1
12.	Профілактика карієсу. Значення індивідуальної та суспільної профілактики. Засоби профілактики. Організація профілактики карієсу зубів вагітних, призовників, робітників окремих виробництв. Оцінка ефективності.	2
13.	Пульпіт: етіологія і патогенез. Патоморфологія гострих і хронічних форм пульпіту. Симптоматологія пульпіту.	1
14.	Клініка, діагностика, диференційна діагностика гострих форм пульпіту.	1
15.	Клініка, діагностика, диференційна діагностика хронічних форм пульпіту та їх загострення.	1
16.	Методи і засоби знеболення при пульпіті. Лікарські засоби і способи їх застосування. Премедикація.	1
17.	Лікування пульпіту біологічним, вітальним ампутаційним та екстирпаційним методами.	2
18.	Періодонтит. Етіологія і патогенез. Патоморфологічні зміни при різних формах періодонтиту. Класифікація періодонтиту.	1

19.	Клініка, діагностика, диференційна діагностика гострих форм періодонтиту.	1
20.	Клініка, діагностика, диференційна діагностика хронічних та загострених форм періодонтиту. Значення рентгенологічного методу діагностики.	1
21.	Лікування різних форм періодонтиту. Невідкладна допомога. Загальні принципи, послідовність та особливості етапів лікування. Сучасні методи впливу на заапикальне вогнище інфекції.	2
22.	Ендодонтична обробка кореневих каналів та їх пломбування при пульпіті та періодонтиті. Особливості, методи проведення	1
23.	Силери та філери для пломбування кореневих каналів при пульпіті: групи, властивості, показання до застосування, методика пломбування. Сучасні методи obturaції кореневих каналів.	2
24.	Особливості лікування періодонтитів у раніше ендодонтично лікованих зубах та в зубах з важкопрохідними кореневими каналами.	1
25.	Поняття реставрації зубів. Планування побудови реставрації після ендодонтичного лікування.	2
26.	Зміни кольору зубів (дисколорити) та методи їх усунення.	1
	Усього	38

МОДУЛЬ-2

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Пародонт. Визначення поняття. Анатомія, гістологія, фізіологія пародонта, захисні механізми. Захворювання тканин пародонта. Термінологія, класифікації хвороб пародонта.	2
2.	Ротова рідина, слина, ясенна рідина: склад, функціональне значення. Залежність складу слини від екзо- та ендогенних факторів.	1
3.	Особливості обстеження хворих з патологією тканин пародонта.	2
4.	Папіліт. Класифікація, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	1
5.	Гінгівіт. Класифікація. Клініка, діагностика, лікування та профілактика різних форм гінгівіту.	1
6.	Локалізований пародонтит. Клініка, діагностика, лікування та профілактика.	2
7.	Етіологія і патогенез дистрофічно-запальних захворювань пародонта. Роль місцевих та загальних факторів.	2
8.	Генералізований пародонтит. Загальні ознаки захворювання. Клініка, діагностика, диференційна діагностика генералізованого пародонтиту різних ступенів тяжкості.	2
9.	Особливості перебігу генералізованого пародонтиту у хворих з супутньою патологією.	1
10.	Пародонтоз. Клініка, діагностика, диференційна діагностика.	1
11.	Ідіопатичні захворювання тканин пародонта.	1
12.	Терапевтичні місцеві втручання у хворих при генералізованому пародонтиті. Використання лікарських речовин для місцевої терапії, механізм дії, способи застосування. Способи ліквідації пародонтальних кишень та рецесії ясен.	2

13.	Хірургічні місцеві втручання. Кюретаж. Показання. Методика. Види. Гінгівотомія, гінгівектомія. Показання. Методики. Види.	2
14.	Ортопедичні місцеві втручання. Усунення травматичної оклюзії. Вибіркове пришліфовування зубів. Тимчасове та постійне шинування. Показання. Методика проведення.	1
15.	Загальна фармакотерапія пародонтиту. Ціль. Різновиди. Лікарські препарати, що використовуються для лікування хворих. Показання. Механізм дії. Виписування рецептів.	1
16.	Лікування пародонтозу. Методи усунення гіперестезії.	1
17.	Особливості лікування хворих із захворюваннями тканин пародонта на тлі патології внутрішніх органів та систем.	1
18.	Використання фізичних методів у комплексному лікуванні хвороб пародонта. Профілактика та диспансеризація хворих із захворюваннями тканин пародонта.	2
	Усього	26

МОДУЛЬ-3

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Анатомо-фізіологічні, гістологічні особливості слизової оболонки порожнини рота та червоної кайми губ. Захисні фактори порожнини рота. Особливості обстеження хворих із захворюваннями СОПР. Первинні та вторинні елементи ураження.	2
2.	Травматичні ураження слизової оболонки порожнини рота (механічна, хімічна, фізична, електрична травми). Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика. Ураження слизової оболонки порожнини рота при променевої хворобі.	2
3.	Первинні аутоінфекційні стоматити. Гострий катаральний стоматит, гострий та хронічний герпетичний стоматит, гострий афтозний стоматит, виразковий стоматит. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування, профілактика.	2
4.	Грибкові ураження слизової оболонки порожнини рота. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	2
5.	Грип, інфекційний моноклеоз, ящур. Етіологія, патогенез, клінічні прояви на слизовій оболонці порожнини рота, діагностика, лікування та профілактика. СНІД. Етіологія, патогенез. Сучасні методи діагностики, лікування та профілактики ВІЛ-інфекції.	2
6.	Диференційна діагностика проявів бактеріальних хвороб на слизовій оболонці порожнини рота. Дифтерія, туберкульоз, сифіліс, гонорея. Тактика лікаря-стоматолога.	2
7.	Зміни слизової оболонки порожнини рота при хворобах травного каналу, захворюваннях серцево-судинної системи, ендокринної системи, захворюваннях крові і кровотворних органів, гіпо- та авітамінозах.	1
8.	Зміни слизової оболонки порожнини рота при дерматозах з аутоімунним компонентом. Пухирчатка, червоний плоский лишай, червоний вовчак. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика. Тактика лікаря-стоматолога.	2
9.	Багатоформна ексудативна еритема. Синдром Стівенса-Джонсона. Етіологія, патогенез, клінічні прояви, діагностика, лікування та профілактика.	1
10.	Невідкладні стани в терапевтичній стоматології.	1

11.	Хронічний рецидивуючий афтозний стоматит. Синдром Бехчета. Патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	1
12.	Алергічні медикаментозні стоматити. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	1
13.	Зміни на слизовій оболонці порожнини рота при екзогенних інтоксикаціях: вісмутувий, свинцевий, ртутний стоматити. Клініка, діагностика, тактика лікаря-стоматолога.	1
14.	Первинні глосити. Десквамативний та ромбоподібний глосит. Складчастий та волосатий язик. Клініка, діагностика, лікування та профілактика.	1
15.	Неврогенні захворювання язика. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	1
16.	Хейліти. Хронічні тріщини губ. Етіологія, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	1
17.	Облігатні та факультативні передраки слизової оболонки порожнини рота та червоної кайми губ. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	1
18.	Підсумковий контроль.	2
	Усього	90

5. Самостійна робота

МОДУЛЬ 1

№ з/п	ТЕМА	Кількість годин
1.	Організація стоматологічної допомоги в Україні. Структура стоматологічної поліклініки та її терапевтичного відділення. Задачі терапевтичної стоматології, взаємозв'язок з загальними клінічними та стоматологічними дисциплінами.	1
2.	Оснащення робочого місця лікаря-стоматолога: універсальні стоматологічні установки та крісла. Техніка безпеки. Етика та деонтологія в стоматології. Ятрогенні захворювання.	1
3.	Медична документація терапевтичного прийому (форми № 043/о, № 037/о, № 039-2/о) згідно наказу МОЗ №110 від 14.02.2012 р.: правила заповнення, оформлення направлень на додаткові дослідження тощо. Медична картка стоматологічного хворого – медичний, науковий та юридичний документ.	1
4.	Некаріозні ураження зубів. Класифікація Патрикєсва. Патоморфологія, клініка та діагностика некаріозних уражень, що виникають до та після прорізування зубів.	1
5.	Сучасні уявлення про етіологія та патогенез карієсу. Теорії розвитку карієсу. Внесок вчених в розробку проблеми патогенезу карієсу. Сучасний погляд на проблему.	1
6.	Карієс зуба. Визначення поняття. Статистичні показники карієсу зуба. Класифікація карієсу.	1
7.	Морфологічні зміни твердих тканин зубів на різних стадіях розвитку каріозного процесу за даними електронної, променевої та транслюмінаційної мікроскопії.	1
8.	Лікування карієсу: види, вибір методу в залежності від клінічної форми. Ремінералізуюча терапія. Етапи хірургічного лікування. Особливості лікування глибокого та множинного карієсу. Використання фізичних методів для лікування і профілактики карієсу та некаріозних уражень зубів.	1

9.	Помилки та ускладнення в діагностиці і лікуванні карієсу. Вторинний карієс депульпованих та недепульпованих зубів: причина, клініка, діагностика, диференціальна діагностика. Лікування, профілактика.	2
10.	Пульпіт: етіологія і патогенез. Патоморфологія гострих і хронічних форм пульпіту. Симптоматологія пульпіту.	1
11.	Клініка, діагностика, диференційна діагностика гострих форм пульпіту.	1
12.	Клініка, діагностика, диференційна діагностика хронічних форм пульпіту та їх загострення.	1
13.	Методи і засоби знеболення при пульпіті. Лікарські засоби і способи їх застосування. Премедикація.	1
14.	Лікування пульпіту біологічним, вітальним ампутаційним та екстирпаційним методами.	2
15.	Періодонтит. Етіологія і патогенез. Патоморфологічні зміни при різних формах періодонтиту. Класифікація періодонтиту.	1
16.	Клініка, діагностика, диференційна діагностика гострих форм періодонтиту.	1
17.	Клініка, діагностика, диференційна діагностика хронічних та загострених форм періодонтиту. Значення рентгенологічного методу діагностики.	1
18.	Лікування різних форм періодонтиту. Невідкладна допомога. Загальні принципи, послідовність та особливості етапів лікування. Сучасні методи впливу на заапикальне вогнище інфекції.	1
19.	Використання фізичних факторів в комплексній терапії пульпіту та періодонтиту. Методики. Апаратура.	2
20.	Ендодонтична обробка кореневих каналів та їх пломбування при пульпіті та періодонтиті. Особливості, методи проведення.	1
21.	Силери та філери для пломбування кореневих каналів при пульпіті: групи, властивості, показання до застосування, методика пломбування. Сучасні методи obturaції кореневих каналів.	1
22.	Особливості лікування періодонтитів у раніше ендодонтично лікованих зубах та в зубах з важко прохідними кореневими каналами.	2
23.	Поняття реставрації зубів. Планування побудови реставрації після ендодонтичного лікування.	2
24.	Зміни кольору зубів (дисколорити) та методи їх усунення.	2
Усього		30

МОДУЛЬ 2

№ з/п	ТЕМА	Кількість годин
1.	Пародонт. Визначення поняття. Анатомія, гістологія, фізіологія пародонта, захисні механізми. Захворювання тканин пародонта. Термінологія, класифікації хвороб пародонта.	2
2.	Ротова рідина, слина, ясенна рідина: склад, функціональне значення. Залежність складу слини від екзо- та ендогенних факторів.	2
3.	Особливості обстеження хворих з патологією тканин пародонта.	2
4.	Папіліт. Класифікація, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	1
5.	Гінгівіт. Класифікація. Клініка, діагностика, лікування та профілактика різних форм гінгівіту.	2
6.	Локалізований пародонтит. Клініка, діагностика, лікування та профілактика.	2

7.	Етіологія і патогенез дистрофічно-запальних захворювань пародонта. Роль місцевих та загальних факторів.	1
8.	Генералізований пародонтит. Загальні ознаки захворювання. Клініка, діагностика, диференційна діагностика генералізованого пародонтиту різних ступенів тяжкості.	2
9.	Особливості перебігу генералізованого пародонтиту у хворих з супутньою патологією.	1
10.	Пародонтоз. Клініка, діагностика, диференційна діагностика.	1
11.	Ідіопатичні захворювання тканин пародонта.	1
12.	Терапевтичні місцеві втручання у хворих при генералізованому пародонтиті. Використання лікарських речовин для місцевої терапії, механізм дії, способи застосування. Способи ліквідації пародонтальних кишень та рецесії ясен.	2
13.	Хірургічні місцеві втручання. Кюретаж. Показання. Методика. Види. Гінгівотомія, гінгівектомія. Показання. Методики. Види.	2
14.	Ортопедичні місцеві втручання. Усунення травматичної оклюзії. Вибіркове пришліфовування зубів. Тимчасове та постійне шинування. Показання. Методика проведення.	2
15.	Загальна фармакотерапія пародонтиту. Ціль. Різновиди. Лікарські препарати, що використовуються для лікування хворих. Показання. Механізм дії. Виписування рецептів.	2
16.	Лікування пародонтозу. Методи усунення гіперестезії.	1
17.	Особливості лікування хворих із захворюваннями тканин пародонта на тлі патології внутрішніх органів та систем.	2
18.	Використання фізичних методів у комплексному лікуванні хвороб пародонта. Профілактика та диспансеризація хворих із захворюваннями тканин пародонта.	2
	Усього	30

МОДУЛЬ 3

№ з/п	ТЕМА	Кількість годин
1.	Анатомо-фізіологічні, гістологічні особливості слизової оболонки порожнини рота та червоної кайми губ. Захисні фактори порожнини рота. Особливості обстеження хворих із захворюваннями СОПР. Первинні та вторинні елементи ураження.	2
2.	Травматичні ураження слизової оболонки порожнини рота (механічна, хімічна, фізична, електрична травми). Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика. Ураження слизової оболонки порожнини рота при променевої хворобі.	2
3.	Первинні аутоінфекційні стоматити. Гострий катаральний стоматит, гострий та хронічний герпетичний стоматит, гострий афтозний стоматит, виразковий стоматит. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування, профілактика.	2
4.	Грибкові ураження слизової оболонки порожнини рота. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	2
5.	Грип, інфекційний моноклеоз, ящур. Етіологія, патогенез, клінічні прояви на слизовій оболонці порожнини рота, діагностика, лікування та профілактика. СНІД. Етіологія, патогенез. Сучасні методи діагностики, лікування та профілактики ВІЛ-інфекції.	2

6.	Диференційна діагностика проявів бактеріальних хвороб на слизовій оболонці порожнини рота. Дифтерія, туберкульоз, сифіліс, гонорея. Тактика лікаря-стоматолога.	2
7.	Зміни слизової оболонки порожнини рота при хворобах травного каналу, захворюваннях серцево-судинної системи, ендокринної системи, захворюваннях крові і кровотворних органів, гіпо- та авітамінозах.	2
8.	Зміни слизової оболонки порожнини рота при дерматозах з аутоімунним компонентом. Пухирчатка, червоний плоский лишай, червоний вовчак. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика. Тактика лікаря-стоматолога.	2
9.	Багатоформна ексудативна еритема. Синдром Стівенса-Джонсона. Етіологія, патогенез, клінічні прояви, діагностика, лікування та профілактика.	2
10.	Невідкладні стани в терапевтичній стоматології.	1
11.	Хронічний рецидивуючий афтозний стоматит. Синдром Бехчета. Патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	2
12.	Алергічні медикаментозні стоматити. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	1
13.	Зміни на слизовій оболонці порожнини рота при екзогенних інтоксикаціях: вісмутувий, свинцевий, ртутний стоматити. Клініка, діагностика, тактика лікаря-стоматолога.	1
14.	Первинні глосити. Десквamatивний та ромбоподібний глосит. Складчастий та волосатий язик. Клініка, діагностика, лікування та профілактика.	1
15.	Неврогенні захворювання язика. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	2
16.	Хейліти. Хронічні тріщини губ. Етіологія, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	2
17.	Облігатні та факультативні передраки слизової оболонки порожнини рота та червоної кайми губ. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування та профілактика.	2
	Усього	30
	Разом	90

6. **Медична (лабораторна) практика** здійснюється під час роботи з хворими (в лабораторії):

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Кафедра терапевтичної стоматології ВНМУ імені М. І. Пирогова	10
2.	Міська клінічна стоматологічна поліклініка м. Вінниці	10
3.	Центр щелепно-лицевої хірургії та стоматології Kolibri	10
4.	Науково-дослідна лабораторія функціональної морфології та генетики розвитку	2
5.	Навчально-наукова клініко-діагностична лабораторія ПЛР	4
6.	Науково-дослідна лабораторія експериментальної нейрофізіології	4
7.	Клініко-діагностична гастроентерологічна лабораторія	4
8.	Бактеріологічна лабораторія	4
9.	Науково-дослідна лабораторія доклінічного вивчення фармакологічних речовин	4
10.	Науково-дослідна клініко-діагностична лабораторія	4

11	Клініко-діагностична лабораторія науково-дослідного інституту реабілітації інвалідів	4
	Усього	60

7. Педагогічна практика здійснюється під час роботи на кафедрі

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Ознайомлення з організацією і плануванням власної викладацької діяльності на кафедрі та в університеті у цілому, підготовка до занять.	2
2.	Вивчення науково-методичного досвіду викладання дисциплін на кафедрі терапевтичної стоматології, в руслі яких виконується дисертаційне дослідження аспіранта.	2
3.	Відвідування лекцій і практичних занять з урахуванням спеціалізації кафедри та напряму наукового дослідження аспіранта, їх обговорення.	8
4.	Самостійне проведення аспірантами практичних занять у контексті наукового дослідження та наукових інтересів аспіранта.	8
5.	Перевірка письмових робіт студентів.	2
6.	Проведення консультацій для студентів.	2
7.	Ознайомлення аспірантів з особливостями організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі (ознайомлення з освітньо-кваліфікаційною характеристикою фахівця, навчальним планом, розкладом занять тощо).	1
8.	Ознайомлення зі змістом навчальних програм та робочих програм з навчальних дисциплін, підручників, посібників, методичних рекомендацій.	2
9.	Участь аспірантів у засіданнях кафедри, методологічних семінарах, у роботі семінарів викладачів тощо.	4
10.	Складання тематичного плану і планів окремих занять, завдань для самостійної роботи, завдань для поточного, модульного і підсумкового видів контролю тощо.	6
11.	Підготовка слайдового варіанту лекції.	2
12.	Участь в організації роботи студентських наукових товариств, гуртків і проблемних груп.	8
13.	Ознайомлення з організацією виховної роботи в університеті, з комплексним планом організаційно-виховної роботи в університеті, планом виховної роботи на факультеті, в академічній групі.	2
14.	Підготовка і проведення одного виховного заходу.	2
15.	Участь у підготовці і проведенні конференцій, семінарів, круглих столів молодих вчених, студентів та аспірантів.	6
16.	Виконання індивідуальних дослідницьких психолого-педагогічних завдань протягом педпрактики та складання відповідного звіту.	2
17.	Заключний етап та оцінка з практики	1
	Усього	60

8. Індивідуальні завдання: Участь у клінічних розборах, реферативні повідомлення, написання реферату, доповідь на науково-практичних конференціях, підготовка наукової

статті, раціоналізаторських пропозицій, патентів на корисну модель, засвоєння ключових методів діагностики, засвоєння основних принципів надання стоматологічної допомоги.

9. Завдання для самостійної роботи: опрацювання матеріалу згідно з тематичним планом із застосуванням сучасних інформаційних технологій, опрацюванням ситуаційних задач, моделюванням клінічних ситуацій, пошуку online спеціалізованих ресурсів з презентацією сучасних методів дослідження та лікування.

10. Методи навчання: лекція, пояснення, розповідь, бесіда, інструктаж, консультація, навчальна дискусія, суперечка, організація дослідження, спостереження, ілюстрація, демонстрація тематичних хворих, демонстрація, клінічно-дослідні роботи, проведення експерименту, виконання графічних робіт, робота в клініці, проведення практики, самостійна робота, досліди, вправи, лабораторний досвід, обговорення будь-якого питання навчального матеріалу, створення ситуації інтересу в процесі викладання навчального матеріалу з використанням пригод, створення ситуації новизни навчального матеріалу, опора на життєвий досвід, метод проблемного викладу, репродуктивний, пояснювально-ілюстративний, частково-пошуковий, проблемно-пошуковий, дослідницький, творчий, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

11. Методи оцінювання (контролю): усний контроль: основне запитання, додаткові, допоміжні; запитання у вигляді проблеми; індивідуальне, фронтальне опитування і комбіноване; письмовий контроль; програмований контроль.

12. Форма підсумкового контролю успішності навчання: оцінка з дисципліни (іспит) аспіранта складається з суми балів поточного контролю та балів, отриманих за іспит.

13. Форма поточного контролю успішності навчання: сума балів поточного контролю визначається на основі оцінок поточної навчальної діяльності аспіранта із всіх тем за традиційною 4-бальною системою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно)

Критерії оцінювання кожної теми:

Оцінка "відмінно" виставляється у випадку, коли аспірант знає зміст теми заняття у повному обсязі, ілюструючи відповіді різноманітними прикладами; дає вичерпні, точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; викладає матеріал без помилок і неточностей; вільно вирішує задачі та виконує практичні завдання різного ступеню складності, самостійно генерує інноваційні ідеї.

Оцінка "добре" виставляється за умови, коли аспірант знає зміст теми заняття та добре його розуміє, відповіді на питання викладає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними, хоча на додаткові питання аспірант відповідає без помилок; вирішує всі задачі і виконує практичні завдання, відчуваючи складнощі лише у найважчих випадках.

Оцінка "задовільно" ставиться аспіранту на основі його знань всього змісту теми заняття та при задовільному рівні його розуміння. Аспірант спроможний вирішувати видозмінені (спрощені) завдання за допомогою навідних питань; вирішує задачі та виконує практичні навички, відчуваючи складнощі у простих випадках; неспроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно.

Оцінка "незадовільно" виставляється у випадках, коли знання і вміння аспіранта не відповідають вимогам "задовільної" оцінки.

Оцінювання самостійної роботи.

Оцінювання самостійної роботи аспірантів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною

роботою, здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному практичному занятті. Оцінювання тем, які виносяться лише на самостійну роботу і не входять до тем аудиторних навчальних занять, контролюється при проведенні іспиту.

Критерії оцінювання під час проведення іспиту:

Оцінка "відмінно" (80-71) виставляється у випадку, коли аспірант під час співбесіди та виконання отриманого завдання відповів на всі поставлені екзаменаторами запитання з дисципліни у повному обсязі, може проілюструвати відповіді різноманітними прикладами; дає вичерпні, точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; викладає матеріал без помилок; вільно вирішує задачі та виконує практичні завдання різного ступеню складності, самостійно генерує інноваційні ідеї. В межах діапазону балів оцінювання відбувається з урахуванням окремих несуттєвих неточностей.

Оцінка "добре" (70-61) виставляється за умови, коли аспірант під час співбесіди та виконання отриманого завдання добре відповідає і добре розуміє всі поставлені екзаменаторами запитання з дисципліни, відповіді на питання викладає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними, хоча на додаткові питання аспірант відповідає без помилок; вирішує всі задачі і виконує практичні завдання, відчуваючи складнощі лише у найважчих випадках. В межах діапазону балів оцінювання відбувається з урахуванням окремих допущених помилок.

Оцінка "задовільно" (60-50) ставиться аспіранту на основі його знань всього змісту поставлених екзаменаторами під час співбесіди запитань, виконав отримане завдання і продемонстрував задовільний рівень розуміння та вмінь. Аспірант спроможний вирішувати видозмінені (спрощені) завдання за допомогою навідних питань; вирішує задачі та виконує практичні навички, відчуваючи складнощі у простих випадках; неспроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно. В межах діапазону балів оцінювання відбувається з урахуванням кількості допущених помилок.

Оцінка "незадовільно" виставляється у випадках, коли знання і вміння аспіранта не відповідають вимогам "задовільної" оцінки.

Розрахунок рейтингових балів

Шкала перерахунку традиційних оцінок у рейтингові бали (200 балів) для дисциплін, що закінчуються заліком та Шкала перерахунку традиційних оцінок у рейтингові бали (120 балів) для дисциплін, що закінчуються підсумковим контролем, прийнята рішенням Вченої ради ВНМУ протокол №2 від 28.09.10.

Інструкція оцінювання іспитів та диференційних заліків згідно рішення Вченої Ради ВНМУ від 27.09.2012 р. (в основних положеннях з організації навчального процесу).

Підсумковий контроль є іспитом, що проводиться згідно розкладу іспитів. Максимальна кількість балів, яку може отримати аспірант під час іспиту, складає 80. Підсумковий контроль вважається зарахованим, якщо аспірант набрав не менше 50 балів.

Оцінка за іспит відповідає шкалі: оцінка «5» - 80-71 бал, оцінка «4» - 70-61 бал, оцінка «3» - 60-50 балів.

Поточна успішність вираховується за весь курс вивчення дисципліни, середня арифметична оцінка переводиться у бали згідно 120-бальної шкали.

Отримані бали за поточну успішність та іспит додаються і визначають оцінку з дисципліни. Ця сума відповідає фіксованій шкалі оцінок: оцінка «5» 200-180 балів, оцінка «4» - 179-160 балів, оцінка «3» 159-122 бали.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		Для іспиту
180-200	A	Відмінно
170-179,99	B	Добре
160-169,99	C	
141-159,99	D	Задовільно
122-140,99	E	
	FX	Незадовільно, з можливістю повторного складання
	X	Незадовільно, з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14. Методичне забезпечення: навчальний контент (конспект або розширений план лекцій), плани практичних (семінарських) занять, самостійної роботи, питання, методичні вказівки, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів, навчальні фантоми та муляжі, технічні засоби навчання (комп'ютери з доступом до мережі Internet, використання відео- та фототеки).

15. Рекомендована література

Основна (базова):

1. Бургонский В. Г. Современные аспекты профилактики, лечения и реабилитации в стоматологии. – К., 2016. – 472 с. – ил.
2. Клінічна фармакологія та фармакокінетика в стоматології: Навчальний посібник / І.П. Мазур, М.Ф. Хайтович, Л.І. Голопихо. – К. : ВСВ “Медицина”, 2018. – 376 с. + 6 с. кольор. вкл.
3. Клінічний практикум із терапевтичної стоматології: Навчальний посібник. / Т. О. Петрушанко, Л. Й. Островська, Н. М. Іленко. – Київ: “Центр учбової літератури”, 2019. – 260 с.
4. Стоматологічні захворювання: терапевтична стоматологія: підручник / А.В. Борисенко, М.Ю. Антоненко, Л.В. Линовицька та ін.; за ред. А.В. Борисенка. – К. : ВСВ “Медицина”, 2017. – 664 с.
5. Терапевтична стоматологія: підручник у 4 т. Фантомний курс / [М.Ф. Данилевський, А.В. Борисенко, А.М. Політун та ін.] / За редакцією А.В. Борисенка. – Т 1.– К.: Медицина, 2009. – 400 с.
6. Терапевтична стоматологія: підручник у 4 т. - Карієс. Пульпіт. Періодонтит. Ротовий сепсис: Підручник для мед. ВНЗ III-IV рів. акред. / За редакцією А.В. Борисенка. – К.: Медицина, 2010. – 560 с.

7. Терапевтична стоматологія: підручник у 4 т. Захворювання пародонта: Підручник для мед. ВНЗ III-IV рів. акред. / [М.Ф. Данилевський, А.В. Борисенко, А.М. Політун та ін.] / За редакцією А.В. Борисенко. Т. 3. – К.: Медицина, 2008. – 616 с.
8. Терапевтична стоматологія: підручник у 4 т. Захворювання слизової оболонки порожнини рота / [М.Ф. Данилевський, А.В. Борисенко, А.М. Політун та ін.] / За редакцією А.В. Борисенко. Т. 4. – К.: Медицина, 2010. – 640 с.
9. Терапевтична стоматологія: підручник для студентів стоматологічного факультету вищих медичних навчальних закладів IV рів. акред. / За редакцією А.К. Ніколішина. – Т.1. – Вид. 2-ге, виправлене і доповнене. – Вінниця: Нова Книга, 2012. – 680 с.

Допоміжна:

1. Авдєєв І.П. Актуальне законодавство в стоматології / І.П. Авдєєв, Т.В. Бяглик, Т.В. Накряха. – Харків: Авеста, 2009. – 544 с.
2. Беликова Н. И. Принципы биомеханики шинирования подвижных зубов / Н. И. Беликова, Т. А. Петрушанко, А.Б. Беликов // Монография – К.: ТОВ НПВ «Інтерсервіс», 2016. – 186 с.
3. Борисенко А.В. Секреты лечения кариеса и реставрации зубов / А.В. Борисенко – М.: Книга плюс, 2005. – 527 с.
4. Виробнича практика з терапевтичної стоматології для студентів IV курсу: Навчальний посібник / Т. О. Петрушанко, А.К. Ніколішин, Н.М. Іленко, Е.В. Ніколішина, І.О. Іваницький – Київ: “Центр учбової літератури”. – 2018. – 288 с.
5. Грохольский А.П. Назубные отложения: их влияние на зубы, околозубные ткани и организм / А.П. Грохольский, Н.А. Кодола, Т.Д. Центило. – К.: Здоров'я, 2000. – 160 с.
6. Данилевский Н.Ф. Заболевания пародонта / Н.Ф. Данилевский, А.В. Борисенко. – К.: Здоров'я, 2000. – 461 с.
7. Данилевский Н.Ф. Пульпит / Н.Ф. Данилевский, А.Ф. Сидельникова, Ж.И. Рахний. – К.: Здоров'я, 2003. – 168 с.
8. Індивідуальні та вікові клініко-морфологічні особливості слизової оболонки органів ротової порожнини [Текст]: навч. посіб. / П.М. Скрипников, Т.П. Скрипнікова, В.І. Шинкевич, В.В. Товма, ВДНЗУ “УМСА”. – Полтава: ТОВ “АСМІ”, 2016. – 102 с. [8] арк. іл.
9. Кльомін В.А. Комбіновані зубні пломби / В.А. Кльомін, А.В. Борисенко, П.В. Іщенко: навчальний посібник. – Харків: Фарматек. – 2010. – 335 с.
10. Ковалев Е.В. Воспаление периодонта: учебное пособие / Є.В. Ковальов, М.А. Шундрік, І.Я. Марченко. – Полтава: Дивосвіт, 2006. – 172 с.
11. Ковальов Є.В. Обстеження хворого та діагностика одонтопатології в клініці терапевтичної стоматології: навчально-методичний посібник / Є.В. Ковальов, І.Я. Марченко, М.А. Шундрік. – Полтава, 2005. – 124 с.
12. Ковальов Є.В. Періодонтит: навчальний посібник / Є.В. Ковальов, М.А. Шундрік, І.Я. Марченко. – Полтава, 2004. – 161 с.
13. Максимовский Ю.М. Терапевтическая стоматология / Ю.М. Максимовский, Л.Н. Максимовская, Л.Ю. Орехова. – М.: Медицина, 2002. – 638 с.
14. Мащенко І.С. Болезни пародонта: учебное пособие / И.С. Мащенко. – Днепропетровск, Коло, 2003. – 272 с.
15. Мащенко І.С. Запальні та дистрофічні захворювання пародонта: навчальний посібник. – Дніпропетровськ: АРТ-Прес, 2003. – 241с.
16. Мащенко І.С. Лікування і профілактика карієсу зубів: навчальний посібник / І.С.Мащенко, Т.П. Кравець. – Дніпропетровськ: АРТ-Прес, 2003. – 307с.
17. Мельничук Г.М. Гінгівіт, пародонтит, пародонтоз: особливості лікування: навчальний посібник / Г.М. Мельничук, М.М. Рожко. – Івано-Франківськ, 2004. – 248 с.
18. Мельничук Г.М. Практична одонтологія: курс лекцій із карієсу та некаріозних уражень зубів, пульпіту і періодонтиту: навчальний посібник / Г.М. Мельничук, М.М. Рожко. – Івано-Франківськ, 2003. – 392 с.

19. Местное обезболивание в стоматологии и челюстно-лицевой хирургии / Григорянц А. П., Марусов И.В., Федосенко Т.Д., Антонова И.Н., Григорьянц А.А. - СПб: издательство Человек, 2017.
20. Неотложная помощь в амбулаторной стоматологической практике. Практическое пособие для врачей–стоматологов факультета повышения квалификации, клинических ординаторов, интернов и студентов 4–5 курсов стоматологического факультета / сост.: Богданов А.Б., Корячкин В.А., Алехова Т.М. - СПб: издательство СПбГМУ, 2010.
21. Неотложная помощь в стоматологии / В.А. Клемин, А.В. Павленко, В.Н. Арендарюк и др. Под ред. В.А. Клемина. –Донецк: Издатель Заславский А.Ю., 2011. - 144 с.
22. Николаев А.И. Практическая терапевтическая стоматология: учебное пособие. – 8-е издание, дополненное и переработанное / А.И. Николаев, Л.М. Цепов. – М.: МЕДпресс информ, 2008. – 960 с.
23. Николишин А.К. Восстановление (реставрация) и пломбирование зубов современными материалами и технологиями / А.К. Николишин. – Полтава, 2007. – 235с.
24. Николишин А.К. Современная эндодонтия практического врача / А.К. Николишин – 4-е издание, переработанное и дополненное. – Полтава: Дивосвіт, 2007. – 236 с.
25. Остеотропна терапія в пародонтології: навчальний посібник /В.І. Герелюк, Н.В. Нейко, Т.Д. Павлюк. – Івано-Франківськ, 2001. – 23 с.
26. Панчишин М. Неотложные состояния в стоматологической практике / М. Панчишин - К.: «Medbooks», 2012. – 210 с
27. Педорец А.П. Предсказуемая эндодонтия / А.П. Педорец, А.Г. Пиляев, Н.А. Педорец. – Донецк: Норд-Пресс. – 2006. – 364 с.
28. Поворознюк В.В. Костная система и заболевания пародонта / В.В. Поворознюк, И.П. Мазур. – К., 2005. – 445 с.
29. Протоколи надання медичної допомоги за спеціальностями „ортопедична стоматологія”, „терапевтична стоматологія”, „хірургічна стоматологія”, „ортодонтія”, „дитяча терапевтична стоматологія”, „дитяча хірургічна стоматологія”: Нормативне виробничо-практичне видання. – К.: МНІАЦ медичної статистики; МВЦ „Медінформ”, 2007. – 236 с.
30. Системы изоляции рабочего поля в стоматологии: учебно-метод. пособие / Н.А. Юдина, Ю.П. Чернявский, В.П. Кавецкий, А.С. Русин. – Минск: БелМАПО, 2009. – 28 с.
31. Терапевтична стоматологія: підручник у 2 т. / [А.К. Ніколішин, В.М. Ждан, А.В. Борисенко та ін.] / За редакцією А.К. Ніколішина. – Т.1. – Вид. 2. – Полтава: Дивосвіт, 2007. – 392 с.
32. Терапевтична стоматологія: підручник у 2 т. / [А.К. Ніколішин, В.М. Ждан, А.В. Борисенко та ін.] / За редакцією А.К. Ніколішина. – Т.2. – Вид. 2. – Полтава: Дивосвіт, 2007. – 280 с.
33. Терапевтическая стоматология: учебник для студентов медицинских вузов / Под ред. Е.В. Боровского. – М.: Мед.инф. агенство, 2004. – 798 с.
34. Терапевтична стоматологія: обладнання та інструментарій / [В.І. Герелюк, Н.В. Нейко, В.В. Материнський, О.П. Кобрин: навчальний посібник. – Івано-Франківськ, 2002. – 95 с.
35. Фармакотерапія в стоматології: навчальний посібник / В.І. Герелюк, Н.В. Нейко, Т.Д. Павлюк, В.В. Материнський. – Івано-Франківськ, 2001. – 58 с.
36. Шувалов С.М. Заболевания и функциональные нарушения височно-нижнечелюстного сустава у детей и взрослых. Анатомическое строение сустава, функциональные особенности, клиника, диагностика, лечение. – Винница КНИГА-ВЕГА, 2012. – 45 с.
37. Шувалов С.М. Специфические воспалительные заболевания челюстно-лицевой области (туберкулез, актиномикоз, сифилис). Неодонтогенные воспалительные заболевания лица: фурункулы, карбункулы и их осложнения – тромбофлебит вен орбиты и кавернозного синуса. Эритематозное воспаление, сибирская язва, нома. – Винница КНИГА-ВЕГА, 2012. – 30 с.
38. Шувалов С.М. Избранные работы по челюстно-лицевой хирургии.-Винницкая областная типография Книга-Вега, 2018. – 257 с.

39. Яворская Е.С. Болевые и парестетические синдромы челюстно-лицевой области / Е.С. Яворская. – К.: Наукова думка, 2007. – 88 с.
40. Banerjee A. Pickard's Manual of Operative Dentistry / A. Banerjee, T. F. Watson. – USA: Oxford university press, 2011. – 157 p.
41. Dental caries. Pulpitis. Apical periodontitis. Oral sepsis: a textbook / M. Yu. Antonenko, Yu.G. Romanova, S. A. Shnyder [et.al.]; ed. by A.V. Borysenko. – Odessa: Astro, 2015. – 314 p.
42. Eaton K. Practical Periodontics 1st Edition Editors / Ken Eaton, Philip Ower. - Churchill Livingstone, 2015. – 376 p.
43. Gadzhula N. Preclinical Operative Dentistry: textbook. – Vinnytsia: Nilan-LTD, 2015. – 240 p.
44. Gehrig J. Foundations of Periodontics for the Dental Hygienist, 4 edition / Jill S. Gehrig, Donald E. Willmann. - Wolters Kluwer, 2015. - 752 p.
45. Mueller H.-P. Periodontology. The Essential 2th Edition / Hans-Peter Mueller, Thieme, 2015, - 272 p.
46. Nagel R. Cure Gum Disease Naturally: Heal and Prevent Periodontal Disease and Gingivitis with Whole Foods. / Ramiel Nagel, Alvin Danenberg. - Golden Child Publishing, 2015. – 242 p.
47. Newman M.G. Carranza's Clinical Periodontology, 12th Edition / Michael G. Newman, Henry Takei, Perry R. Klokkevold, Fermin, A. Carranza, Dr. ODONT, 2015. - 904 p.
48. Oral Mucosa Diseases: Textbook / M. Yu. Antonenko, O.F. Nesyn, S.A. Shnyder [et.al.] ed. by A.V. Borysenko – Odessa: Print house, 2015. – 328 p.

16. Інформаційні ресурси

1. Сайт кафедри <http://www.vnmu.edu.ua/кафедра-терапевтичної-стоматології>
2. Сайт бібліотеки <http://www.library.vsmu.edu.ua>
3. Електронний ресурс <http://www.jonline.org/>
4. Електронний ресурс [http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/\(ISSN\)1600-051X](http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/(ISSN)1600-051X)
5. Електронний ресурс <http://www.quintpub.com/journals/prd/#.WcqpZ9SLSt8>
6. Електронний ресурс http://dental-ss.org.ua/load / kniga_stomatologia/terapevticheskaja/8
7. Електронний ресурс http://stomatbook.blogspot.com/p/blog-page_14.html